

**MEVLANA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK ANABİLİM DALI**

**İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ALGILADIKLARI
SOSYAL DESTEĞİN KARIYER KARARI YETKİNLİK BEKLENTİSİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SENA ÖZCAN

**KONYA
HAZİRAN, 2016**

**MEVLANA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK ANABİLİM DALI**

**İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ALGILADIKLARI
SOSYAL DESTEĞİN KARIYER KARARI YETKİNLİK BEKLENTİSİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

SENA ÖZCAN

Mevlana Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce kabul edilen yüksek lisans tezidir.

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Erkan IŞIK**

**KONYA
HAZİRAN, 2016**

5

Mevlana Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir. 22 / 06 / 2016

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Erkan IŞIK

Üye : Doç. Dr. Muhittin ÇALIŞKAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet BEDEL

e.ışık

η çalışkan

ABedel

Onay

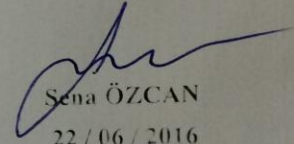
Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İsmail Ö. Zembek

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Yapmış olduğum akademik çalışmadan elde edilen bulgular ışığında ele alarak düzenlediğim yüksek lisans tezimin etik davranış ve akademik kurallara dikkat edilerek hazırlanıp sunulduğunu, tezimin tez yazım kurallarına uygunluğunu, tezimde kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, tezimi sadece Mevlana Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne verdiğimi ve bu beyanımın aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Sena ÖZCAN
22 / 06 / 2016

İÇİNDEKİLER

Önsöz	i
Özet	ii
Abstract	iv
Tablolar listesi	v
Kısaltmalar Listesi	vi

1. Bölüm

1. Giriş	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç	5
1.3. Önemi ve Alana Katkısı.....	6
1.5. Tanımlar	7

2. Bölüm

İlgili Literatür	8
2.1. Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı	8
2.2. Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramında Modeller.....	9
2.2.1. İlgi Modeli.....	9
2.2.2. Seçim Modeli.....	10
2.2.3. Performans Modeli.....	11
2.3. Yetkinlik Beklentisi.....	11
2.4. Kariyer Yetkinlik Beklentisi.....	14
2.5. Algılanan Sosyal Destek.....	17
2.6. KKYB İle İlgili Y. İçinde Yapılan Araştırmalar.....	21
2.7. KKYB İle İlgili Y. Dışında Yapılan Araştırmalar.....	23

3. Bölüm

Yöntem	27
3.1. Araştırmanın Modeli	27
3.2. Araştırma Grubu	27
3.3. Veri Toplama Araçları	28
3.3.1. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği.....	28
3.3.2. Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği.....	29
3.4. Verilerin Toplanması.....	30
3.5. Verilerin Analizi.....	31

4. Bölüm

4. Bulgular	32
--------------------------	-----------

5. Bölüm

5. Tartışma	40
5.1. KKYBÖ İle ASDÖ Arasındaki İlişkilere Dair Tartışma	40
5.2. Ken. Doğ. Değ. İle ASDÖ Alt Boyutları Ara. İliş. Dair Tartışma.....	42
5.3. Mes. Kon. Bilg. Top. İle ASDÖ Alt Boyutları Ara. İliş. Dair Tartışma.....	44
5.4. Hedef Belirleme İle ASDÖ Alt Boyutları Ara. İliş. Dair Tartışma.....	45
5.5. Plan Yapma İle ASDÖ Alt Boyutları Ara. İliş. Dair Tartışma.....	47
5.6. Problem Çözme İle ASDÖ Alt Boyutları Ara. İliş. Dair Tartışma.....	47

6. Bölüm

Sonuç ve Öneriler	50
6.1. Alan Araştırmacılarına Yönelik Öneriler.....	50
6.2. Alan Uygulayıcılarına Yönelik Öneriler.....	51
7. Kaynaklar	53
8. Ekler	63
9. Özgeçmiş	67

ÖNSÖZ

Bu çalışma süresince benden desteğini, enerjisini ve sabrını esirgemeyen değerli tez danışmanım Doç. Dr. Erkan IŞIK hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans aşamamda bana her türlü desteği vererek yüksek lisans tezimi de bitirmemde katkıları çok büyük olan babam Şali ÖZCAN'a, annem Şükran ÖZCAN'a, düzeltmelerimde bilgisayar desteği sağlayan kardeşim Sinan ÖZCAN'a gönülden teşekkür ediyorum.

Son olarak yüksek lisans sürecimde bana anlayış göstererek desteğini esirgemeyen okul müdürüm sayın Ahmet EROL'a ve müdür yardımcım Adnan KÜRKÇÜ'ye, çeviri yaparken yardımcı olan Naciye ACIYAN'a, ayrıca araştırmanın uygulamasında değerli zamanlarını ayırarak iştirak eden katılımcılara teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Çalışmanın amacı, Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı (SBKK) çerçevesinde imam hatip lisesi öğrencilerinin, kariyer kararı yetkinlik beklentileri üzerinde algılanan sosyal desteğin etkisini araştırmaktır. Tarama modeliyle yaptığımız çalışmada, Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ile Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkilere, Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin alt boyutlarını yordama düzeyi incelenmiştir. Daha sonra çalışmada Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutları (Aile Desteği, Arkadaş Desteği ve Öğretmen Desteği) ile Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin alt boyutları (Kendini Doğru Değerlendirme, Mesleklerle İlgili Bilgi Toplama, Hedef Belirleme, Plan Yapma, Problem Çözme) arasında anlamlı çıkan ilişkiler değerlendirilmiştir.

Bu amaçla, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında, Konya ilindeki Mehmet Zahid Kotku Anadolu İmam Hatip Lisesi 11. ve 12. sınıf öğrencilerinden oluşan, tesadüfi seçilmiş 273 kişilik öğrenci grubuna Betz, Klein ve Tailor (1996) tarafından geliştirilmiş, Türkçeye çevirisiyle birlikte güvenirlik geçerlik çalışmaları da Işık (2010) tarafından yapılmış, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği uygulanmıştır. Ayrıca Yıldırım (1997) tarafından geliştirilen daha sonra 2004 yılında revizyonu yapılan, lise öğrencilerinin aile, arkadaş ve öğretmenlerinden algıladıkları sosyal desteği ölçmek için Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ-R) de katılımcılar tarafından yapılmıştır.

Araştırma grubunu oluşturan 273 öğrencinin dağılımlarını incelediğimizde, sınıf düzeylerine göre %69,6'sının (190 tanesi) 11. sınıfta, % 30,4'ünün (83) 12. sınıfta öğrenim görmektedir. Elde edilen veriler analiz edilirken korelasyon ve çoklu regresyon tekniğinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara baktığımızda, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisinin, Algılanan Sosyal Destek alt boyutlarından Aile Desteği ile Öğretmen Desteği ile orta düzeyde ve pozitif, Arkadaş Desteğinin düşük düzeyde ve pozitif ilişkili olduğu gözlenmiştir. Algılanan Sosyal Destek alt boyutlarının, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin tüm boyutlarını anlamlı olarak %9 - %19 arasında yordadığı tespit edilmiştir. Aile Desteği ve Öğretmen desteğinin anlamlı yordayıcı olduğu bulunurken, Arkadaş Desteğinin hiçbir alt boyutu yordamadığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Kariyer Kararı, Yetkinlik beklentisi, Algılanan sosyal destek, Lise öğrencileri

ABSTRACT

The aim of this survey as part of Social Cognitive Career Theory is to investigate the role of social support being perceived on the expectations of career decision self-efficacy of religious vocational school. In the survey being done with the scanning model ,the relationship between subdimensions of Perceived Social Support Scale and Career Decision Self-Efficacy Scale , and predicting subdimensions degree of Perceived Social Support Scale and Career Decision Self-Efficacy Scale are viewed. In the survey ,the relationship between the subdimensions of Perceived Social Support Scale (Family support,Friend support and Instructor support) and Career Decision Self-Efficacy Scale (Right Self Evaluation, Have Knowledge About Professions, Determine a Target,Planning,Problem Solving) is analyzed.

With this purpose in 2015-2016 academic year ,Career Decision Self-Efficacy Scale that developed by Betz,Klein and Tailor (1996) and the validity studies translating to Turkish done by Işık (2010) ,and Perceived Social Support Scale (ASDÖ-R) developed by Yıldırım (1997) and revised in 2004,have been applied on 273 students of 11th And 12th grade choosen incidental with the aim of scaling the degree of social support which they perceive from their instructors,friens and family.

%69,6 (190) of the 273 students involving this survey group is 11th grade and %30,4 (83) is 12th grade. In the analysis of obtained data ,correlation and multi regression have been used. According to the obtained evidences , Career Decision Self-Efficacy has been observed that has medium level and pozitive relationship with the support of instructor and family of the subdimensions of the subdimensions of Perceived Social Support,and low level and positive relationship with the Friend Support. It has been viewed that the subdimensions of Perceived Social Support predicts the all dimensions of Career Decision Self-Efficacy Scale between %9 - %19 meaninfully. While Family Support and Instuctor Support is a meaningfully predictor, it has been seen that Friend Support doesn't predict any subdimensions.

TABLolar LİSTESİ

No	Tablo Adı	Sayfa No
1	Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutları ve Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği alt boyutlarından alınan puanlar arasındaki korelasyonlar, ortalamalar ve standart sapmalar	32
2	Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Alt Boyutlarından Kendini Doğru Bir Şekilde Değerlendirmenin Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	34
3	Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Alt Boyutlarından Mesleklerle İlgili Bilgi Toplamanın Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	35
4	Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Alt Boyutlarından Hedef Belirlemenin Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	36
5	Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Alt Boyutlarından Plan Yapmanın Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	37
6	Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Alt Boyutlarından Problem Çözmenin Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	38
7	Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	39

KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltma

Anlamı

KKYBÖ-KF	Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği Kısa Formu
SBKK	Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı
ASDÖ-R.....	Algılanan Sosyal Destek Ölçeği
vd.	ve diğerleri

İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ALGILADIKLARI SOSYAL DESTEĞİN KARIYER KARARI YETKİNLİK BEKLENTİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde öncelikle araştırmanın problemi tartışılmış, daha sonra bu probleme bağlı olarak araştırmanın amacı, sınırlılıkları ve önemi ele alınmıştır. Son olarak da araştırmanın temelini oluşturan kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Problem

Bireyin hayatı boyunca yapacağı en zor seçimlerden birisi de kariyer seçimidir. Çünkü bireyin kendi seçimine uygun bir kariyeri olmaması durumunda mutsuz olabilmektedir. Ayrıca seçilen kariyer bireyin yaşamının tümünü etkileyebilmektedir. Birey bu seçimi yaparken hem kendi yeteneklerini ve kişisel özelliklerini dikkate almalı hem de mesleğin özelliklerini göz önünde bulundurmalıdır. Bunların hepsinin sonucunda da kariyer seçimi çok zor ve sancılı bir süreç haline gelmektedir (Öztemel, 2012).

Kariyer seçimi insanın hayatı boyunca vermesi gereken önemli kararlardan birisidir. Bu karar, bazı bireyler tarafından rahatlıkla alınabilmektedir. Ancak çoğu birey böyle hayati bir kararı alırken zorluk çekmekte, çevresine danışmakta hatta uzman yardımına başvurmaktadır. Günümüzde de kariyer seçimi oldukça önemli bir sorun haline geldiği için meslek psikolojisinde kariyer kararı oldukça önemli bir yer teşkil etmeye başlamıştır (Öztemel, 2012).

Yetkinlik kavramı da kariyer psikolojisi için önem arz etmektedir. İlk kez Bandura tarafından ortaya atılmıştır. Yetkinlik, bireyin bir işi yapabilmek, başarılı olabilmek için yeteneklerini ve düşüncelerini organize edebilmesi olarak nitelendirilebilir (Bandura, 1986). Yani, bireyin bir işi başlatıp onu başarıyla devam ettirebileceğine duyduğu güven olarak da açıklanabilir. Lent ve Hackett (1987) ise yetkinliği, bireyin bir işi başlatmak için göstereceği gayret ve daha sonra karşılaşacağı engellerle ne kadar mücadele edeceğini gösteren bir kavram olarak ele alırlar (Bozgeyikli, 2004).

Bandura'ya göre bir davranışı gerçekleştirmemizin başlıca sebebi, o davranışı gerçekleştirebileceğimize duyduğumuz inancımızdır. Buna öz yetkinlik de diyebiliriz. Öz yetkinliğin oluşumunda da dört kaynak bulunur.

- a- *Performans Başarıları*: Bireyin gerçekleştirdiği davranışlar sonucunda kendisi hakkında edindiği fikirlere dir.
- b- *Dolaylı öğrenme*: Bireyin, kendi yaptığı işi başkaları yaptığı zaman edindiği gözlemlere dir.
- c- *Sözel ikna*: Bireye çevresi tarafından bir işi yapıp yapamayacağına dair eleştiri veya teşviklere dir.
- d- *Duygusal uyarılma*, bireyin bir işi gerçekleştirirken yaşadığı heyecan, stres, öfke gibi hislere dir.

Bunların dışında Bandura(1982) öz yetkinliğin üç boyutundan bahseder. Düzey boyutu, yapılacak davranışın zorluğunu; dayanıklılık boyutu, bireyin tüm engellere rağmen davranışa devam etmesini, genellenebilirlik boyutu ise bir davranışta meydana gelen inancın tüm davranışlara gellenmesini içermektedir. Birey, dört kaynak ve üç boyutla beraber kendisi hakkında bilgi sahibi olur ve davranışlarını ona göre planlar (Bozgeyikli vd., 2009).

Bandura ve arkadaşları (1977), bireyin kendi yetkinlik algısında meydana gelen istenmeyen duygu ve düşünceleri değiştirmeye yönelmişlerdir. Bandura ve arkadaşlarından sonra yetkinlik algısı kariyer danışmanlığında sıklıkla kullanılmıştır. Özellikle Hackett ve Betz tarafından yetkinlik algısı, kariyer problemlerinin çözümü için önemli bir faktör olarak görülmüştür.

Sosyal bilişsel kuram kariyer gelişimiyle bağdaştırmaya çalışılırken pek çok hipotez denenmiştir. Hackett ve Betz (1981), bireylerin kariyer seçimlerindeki en önemli faktörün kendilerine güvenmeleri olduğunu vurgulamışlardır. Buradan yola çıkarak da bireylerin kariyer seçimi yapmalarını kolaylaştırmaya yönelik pek çok fikir ortaya atılmışlardır (Kuzgun, 2003).

Meslek seçimindeki en kritik dönemin “lise yılları” olduğu söylenebilir. Lisede öğrenim gören öğrenciler, genel itibariyle “14 - 18 yaş” grubundaki gençlerdir. Super'e göre “14 - 18 yaşları arasındaki öğrenciler”, mesleki gelişiminin ilk basamağı olan araştırma basamağının başında bulunmaktadırlar. Super, bu dönemdeki gençlerin, mesleki tercihlerini netleştirmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda gençlerin bir alan/bölüm seçmeleri gerekmektedir (Erdem ve Bilge, 2008).

Kişinin kariyer ile ilgili yaptığı seçimler çocukluk yıllarından itibaren başlar, lise döneminde yapılan alan seçimiyle ve liseden sonra da yapılan üniversite bölüm tercihiyle de devam eder (Aydın, 2014). Ülkemizde uygulanan ortaöğretim sınıf geçme sistemine göre, 10.sınıfı başarıyla bitiren her öğrenci ilerde seçmek istediği mesleğe veya yüksek öğretim programına yönelik bir alan / meslek alanı seçmek zorundandır. Bu yönüyle bakıldığında alan seçimi, ilerleyen dönemlerde icra edilecek mesleğin bir ön aşaması olarak görülebilir. Dolayısıyla liseli gencin seçeceği alan, onun ileriki yaşamını çok yönlü etkileme özelliğine sahiptir (Doğan, 2010).

Bireyin kariyer seçimi ailevi, sosyo - kültürel ve çevresel faktörlerden etkilenmektedir (Büyüköze-Kavas,2011). Bu açıdan bakıldığında lise yıllarında gencin sosyal destek kaynaklarının, yani başta ailesi olmak üzere arkadaşlarının ve öğretmenlerinin, gencin alan / meslek seçiminde önemli rol oynadığı söylenebilir. Zira ergen, bu dönemde sosyal destek kaynaklarının etkisinde fazlasıyla kalabilmektedir. Aile, arkadaş ve öğretmenden oluşan üçlü parametrenin oluşturduğu baskı, gencin mesleki kararsızlıklar yaşamasına, tercihlerinde yanılmasına ve hayat boyu bu yanlışların getirdiği mutsuzlukları yaşamasına sebep olabilir (Güven, 2008).

Birey, ergenliğe geçiş yaptığında aslında ne kadar bağımsız olmak istese de ailelerinin onlara rehberlik etmesinden memnun olurlar. Hatta ebeveynlerinin onlara yardımcı olmalarını, destek vermelerini beklerler. Çünkü her ergenin ne yapacağını bilemediği dönemleri olmaktadır ve bu durumlarda ailelerinden gelecek morale ihtiyaçları vardır.

Ergenlik döneminde, gençler ailelerinin söylediklerini ciddiye almazlar. Kendilerine emredildiğini düşünerek ailelerine karşı gelme eğiliminde gibi görünürler. Aslında tam olarak durum öyle değildir. Çünkü gençler, kafaları karışık olduğunda ailelerinin onlara hem özgürlük sağlamasını ama aynı zamanda sorumluluk vermesini beklemektedirler. Aynı zamanda da kendilerine bir yol gösterici, bir rehber aramaktadırlar. Ergenlik döneminde bireyler anne babalarının yaptıklarıyla ilgilenmelerini, gerektiğinde de kendilerine moral vererek destek olmalarını beklemektedir. Ayrıca bu dönemde ergen, ailesinin tecrübesinden de faydalanmak ister. Ancak bu dönemde aileden çok arkadaşlık ön plandadır. Ergen, arkadaşlarının daha çok etkisinde kalır ve aile arkadaşlığına göre daha geri plandadır. Bu yüzden ergen, zor durumda kaldığında arkadaşları tarafından verilen destek onun için daha çok önemli hale gelmektedir (Abalı, 2004; Yazgan-İnanç vd., 2004; Kıran-Esen ve Aktuğ, 2007).

Sürücü'ye (2005) göre lise yıllarındaki ergenlerin sosyal destek kaynaklarından yani ebeveyn, öğretmen ve arkadaşlarından aldıkları destekle, mesleki olgunlukları arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Özellikle ebeveynin mesleki karar sürecinde, genci yalnız bırakmaması, gencin mesleki olgunluğuna katkı sağladığı gibi gencin mesleki kararsızlığının da azalmasına sebep olmaktadır. Zira gencin mesleki kararsızlık yaşamasının nedenlerinden birisi de kendisinden beklenen mesleki gelişim görevlerini yerine getirmemesi ve yeterli bir mesleki olgunluğa sahip olmamasıdır. Gencin mesleki olgunluğuna yapılan bu katkı, doğal olarak onun kararsızlık düzeyini azaltmaktadır (Çakır, 2003). Mesleki karar sürecinde ebeveynin baskıcı tutumları, yakın akrabaların yaptığı kıyas ve öneriler, arkadaş grubunun olumsuz kanaatleri ve öğretmenlerin genci yeterince tanımadan yaptığı telkin ve tavsiyeler, gencin mesleki karar sürecini olumsuz etkileyebilir. Sözelimi hukuk fakültesini kazanacağına inanan ve bu konuda kendisine güvenen bir öğrencinin, sosyal destek kaynakları tarafından yeteri kadar teşvik edilmediği gibi her seferinde “yapamazsın!” formatındaki engelleyici telkinlere maruz kalması genci olumsuz etkiler. Böyle bir duruma maruz kalan gencin kendisine olan

güveni zayıflayacağından seçmeyi düşündüğü mesleğe ilişkin kafası karışacak ve neticede mesleki kararsızlığa düşecektir (Çelik, 2009).

1.2.Amaç

Araştırmanın amacı lise öğrencilerinde algılanan sosyal desteğinin kariyer kararı yetkinlik düzeyini açıklamadaki etkisini görmektir.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

a. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek alt boyutları ile kariyer kararı yetkinlik beklentisi alt boyutları arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?

a1. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek alt boyutları ile kariyer kararı yetkinlik beklentisi alt boyutlarından Kendini Doğru Bir Şekilde Değerlendirme alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?

a2. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek alt boyutları ile kariyer kararı yetkinlik beklentisi alt boyutlarından Mesleklerle İlgili Bilgi Toplama alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?

a3. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek alt boyutları ile kariyer kararı yetkinlik beklentisi alt boyutlarından Hedef Belirleme alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?

a4. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek alt boyutları ile kariyer kararı yetkinlik beklentisi alt boyutlarından Plan Yapma alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?

a5. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek alt boyutları ile kariyer kararı yetkinlik beklentisi alt boyutlarından Problem Çözme alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?

a6. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek alt boyutları ile kariyer kararı yetkinlik beklentisi toplam puan arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?

b. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal desteğin alt boyutları, kariyer kararı yetkinlik beklentisi alt boyutlarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

b1. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal desteğin alt boyutları, mesleki karar verme beklentisi alt boyutlarından Kendini Doğru Bir Şekilde Değerlendirme alt boyutunu anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

b2. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal desteğin alt boyutları, kariyer kararı yetkinlik beklentisi alt boyutlarından Mesleklerle İlgili Bilgi Toplama alt boyutunu anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

b3. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal desteğin alt boyutları, kariyer kararı yetkinlik beklentisi alt boyutlarından Hedef Belirleme alt boyutunu anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

b4. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal desteğin alt boyutları, kariyer kararı yetkinlik beklentisi alt boyutlarından Plan Yapma alt boyutunu anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

b5. Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal desteğin alt boyutları, kariyer kararı yetkinlik beklentisi alt boyutlarından Problem Çözme alt boyutunu anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

1.3. Önemi ve Alana Katkısı

Ergen, liseye başladıktan sonra hem kendisini tanımaya hem de meslekleri öğrenmeye başlar. Her öğrendiği bilgiyle de kendisine uygun mesleğe ulaşmaya çalışır (Yeşilyaprak, 2013). Aslında ergenlik, birey için hayli sıkıntılı bir süreçtir. Çünkü hem fiziksel, hem zihinsel değişimleri sürekli olarak kendini yenilerken bir yandan da o değişimleri dikkate alarak geleceğine yön vermek, kendisine uygun bir meslek seçmek zorundadır (İlgar, 2003).

Ergenin kariyer kararı verirken sıkıntı çekmesinin pek çok sebebi vardır. Bunlardan biri de seçtikleri mesleğin başkaları tarafından onaylanıp, takdir görmesi ihtiyacıdır. Ergen, özellikle arkadaşlarından ve ailesinden yaptığı seçim dolayısıyla destek görmek istemekte bu yüzden yaptığı seçimlerde çevresinin görüşlerine de önem vermektedir (Sauermann,

2005). Ergenin, çevresinden destek gördüğünü düşündüğünde kendisine daha çok güvenecektir. Verdiği kararların çevresinden onay göreceğini hissettiğinde daha doğru kararlar verebilecek ve düşüncelerini daha açıkça ortaya koyabilecektir.

Bu bilgilerden yola çıkarak bireyin yaşamı boyunca en önemli kararlardan biri olan kariyer seçiminin kişinin tüm hayatını ne kadar çok etkilediği ortadadır. Çünkü birey, istemediği bir kariyer seçimi yaptığında ya da kendi özelliklerine uygun olmayan bir meslek seçtiğinde bütün hayatının kalitesi düşmektedir. Özellikle ergenlik döneminde, birey çevreden onay ihtiyacı ile ya da ailesi istedi diye yanlış mesleklere yönelebilmektedir. Bu durumda birey, hem çevresinden destek görmediğini düşünerek yalnız hissedebilmekte hem de öz yetkinlik algısı düşebilmektedir.

Elde edilen çikarsamalar sonucunda, çalışmada lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal desteklerinin kariyer kararı yetkinlik düzeylerine olan etkisini incelemektedir. Kariyer kararı yetkinlik yurtdışında sıklıkla incelenmesine rağmen ülkemizde bu alandaki araştırmalar oldukça kısıtlıdır. Ayrıca sosyal desteğin kariyer kararı yetkinliği yordayıcısı olarak ele alınan bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Ayrıca bu araştırma sonucunda lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal desteği ile kariyer kararı yetkinlik arasındaki ilişki örüntülerini ortaya çıkarmakla birlikte kariyer kararsızlığının yapısını da anlamamız kolaylaşacak ve ilgili literatüre kuramsal katkılar sağlanacağı umulmaktadır. Bunun yanında bu araştırmanın sonuçlarının psikolojik danışmanların, kariyer kararı verirken kendi yetkinliklerinden şüphe duyan, ailesiyle ve çevresiyle sorunlar yaşayan ve bunlarla başa çıkmakta güçlük yaşayan danışanlarına yönelik hem bireysel hem de çevresel olarak mesleki psikolojik danışma yardımında bulunurken nasıl bir yöntem izlemeleri konusunda da kuramsal bilgiler sunması beklenmektedir.

1.4. Tanımlar

Yetkinlik Beklentisi : Bireyin bir durumu üretmesi için gerekli olan davranışı yeteneği ile başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi ile ilgili inancıdır (Bandura, 1977: 193).

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi : Kariyer gelişimi için önemli olan (1) bireyin kendini doğru bir şekilde değerlendirebilmesi (2) mesleklerle ilgili bilgi toplaması (3) hedef belirlemesi (4) gelecek için plan yapması ve (5) problem çözebilmesi gibi bazı kariyer görevlerini gerçekleştirmede bireyin kendine olan güvenidir (Betz,2000: 215).

Sosyal Destek: Kişinin kendince kıymetli gördüğü ve fikirlerini kendisi için önemli kabul ettiği kişilerden aldıkları “maddi ve manevi destek” olarak ifade edilebilir (Bozgeyikli, 2010: 134).

Algılanan Sosyal Destek: Kişinin sosyal destek kaynaklarının işlevine yönelik algısıdır. Diğer bir ifadeyle sosyal destek kaynaklarının işlevlerinin kişi açısından yeterli olup olmadığına ilişkin kişinin kendi algısı / yargısıdır (Procidano ve Heller, 1983: 2).

2. BÖLÜM

İLGİLİ LİTERATÜR

Bu kısımda Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı (SBKK) ve Algılanan Sosyal Destek kavramları açıklanmıştır. Ayrıca SBKK ile ilgilin olan yetkinlik beklentisi, kariyer kararı yetkinlik beklentisini ve kavramlar arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışılmıştır. Ayrıca yetkinlik beklentisi ile aile değişkeni arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan yurt içi ve yurt dışı çalışmaları anlatılmıştır.

2.1.Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı

Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı (SBKK), bireylerin kariyer davranışlarını ve bu davranışların oluşum ve ilerlemelerini açıklayabilmek için ortaya atılan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır (Lent, Brown ve Hackett 1994). SBKK, diğer sosyal yapısalcı kariyer teorileri gibi, bireyin kariyer gelişiminde kendisi ve çevresiyle ilgili sahip olduğu inançların etkili olduğunu, ancak kariyer gelişimi içinde kendi kontrolü dışında gelişebilecek diğer sosyal ve ekonomik koşulların engel teşkil edebileceğini de belirtmektedir. Fakat bu engellere rağmen kişinin kişisel özellikleri ve çevresiyle kurduğu etkileşimin kariyer sürecinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu da belirtmektedir (Lent vd., 2002).

SBKK, diğer özellik etmen ve gelişimsel kariyer teorileri kurallarıyla ortak yönleri olmasına rağmen, bu özelliklerin zaman içinde değişebileceği düşüncesiyle daha dinamik özelliklere vurgu yapmıştır. Bu nedenle ilgileri incelemenin yanında ilgilerin zaman içinde nasıl değiştiği ve bu değişime nelerin etkili olduğu üzerinde durarak bu konuda birtakım modeller geliştirmiştir. Ancak SBKK, diğer kariyer teorilerinden ayrılmaktadır. Çünkü bireyin kariyer gelişim sürecini yaş dönemlerine ayırmak yerine, belli dönemlerde bireylerin nasıl etkin kariyer davranışları geliştirebileceğine dair kuramsal açıklamalar yapmaya çalışmaktadır (Lent, 2005).

SBKK, kariyer gelişiminin temelinde bireyin kendisini yetkin görme ve sonuç beklentileri ile bireysel hedeflerin yer aldığını söyler ama en fazla yetkinlik beklentisine vurgu yapar. Model, bireysel değişkenleri; a) kendini yetkin görme beklentileri, b)sonuç beklentileri, c)kişisel hedefler olarak belirlemiştir. Bireyin kontrolü dışındaki ortama özgü değişkenleri; a) çevresel etkiler, b)kariyer engelleri, c)kariyer destekleri olarak ayırmıştır (Yeşilyaprak, 2013).

Lent ve arkadaşları, SBKK'yı, birbirinden ayrı düşünülemeyen iki kademeli bir modelle açıklamışlardır. Birinci aşamada yetkinlik beklentisi, sonuç beklentisi ve bireysel hedefler bulunmaktadır. Bu değişkenler bireyin kariyer seçim sürecinde bireyin kendi kontrolü dahilinde olan değişkenlerdir. Sonraki kademe ise, çevresel etmenlerden dolayı meydana gelen ve bireyin kontrolünü sağlayamadığı değişkenlerdir. Bu değişkenlere çevrenin fiziksel nitelikleri, çevresel faktörler ve bireyin edindiği tecrübeler örnek verilebilir (Özyürek, 2011).

Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramında, bahsedilen değişkenler arası meydana gelen ilişkiler ve bu ilişkilerin bireylerin ilgi, seçim ve performansları üzerindeki etkilerini açıklamak amacıyla modeller geliştirilmiştir. Bu modeller ilgi, seçim ve performans modelidir (Lent, Hackett ve Brown, 2002).

2.2.Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramında Modeller

2.2.1. İlgi Modeli

Bu modele göre, bir faaliyete olan alaka, birey kendisini o faaliyeti yapma konusunda donanımlı gördüğünde (yani yetkinlik algısı yüksek olduğunda) ve bu faaliyetin sonucunda kendisi için anlamlı ve faydalı sonuçlar elde edeceğini düşündüğünde gelişmektedir. Yetkinlik beklentisi ve sonuç beklentisiyle beraber kişinin o faaliyete olan ilgisi arttıkça, o faaliyete katılımı da artacaktır. Faaliyete katılımı arttıkça ve bu katılımlar sonucu başarılı oldukça da o faaliyetle ilgili hedefleri daha da büyüyecektir. Büyüyen bu hedeflerle birlikte de bireyin bu faaliyetle ilgili daha çok tecrübesi artacak ve buna bağlı

olarak da becerisi geliŒecektir. Kazanılan her beceriyle de bireyin yetkinlik ve sonuç beklentisi artacak ve bahsedilen süreç bir döngü halinde tekrarlanacaktır (IŒık, 2010).

İlgi modelinde, bireyin ilgisinin nasıl ortaya çıktığı ve nasıl geliŒtiđi de incelenmektedir. Çünkü ilgilerin geliŒmesinde rol oynayan yetkinlik ve sonuç beklentileri çevresel etmenlerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Çünkü bireyin ilgilerinin çevresi tarafından önemsenmemesi, değer görmemesi, bireyin ilgilendiği faaliyete yönelik yetkinlik ve sonuç beklentisini olumsuz etkilemektedir. Bunun sonucunda faaliyete olan alaka dŒmekte ve hedefler yok olabilmektedir (Lent ve ark., 1994).

2.2.2. Seçim Modeli

İlgi modelindeki döngü sonucunda ilgiler zamanla kariyer hedeflerine dnŒebilmektedirler. Seçim modeline göre, kiŒi öncelikle belli bir alana yönelik seçimlerini belirler, bu seçimleri yerine getirmek için hedefler meydana getirir ve bu hedeflerle ilgili harekete geçerek davranıŒlar geliŒtirir. Bu davranıŒların baŒarılı ya da baŒarısız geri dnŒlerini alarak, yeni yetkinlik beklentileri ve sonuç beklentileri oluŒturur ve gelecekteki seçimlerini belirler. Bu süreçlerin gerekleŒmesi öğrenme yaŒantıları ile elde edilen süreçlerden ziyade, bireyin kendisi ve çevresiyle ilgili koŒullara bağlıdır. Bireyin, ailesi tarafından kararlarına karıŒılması, müdahale edilmesi sonucunda birey, baŒka bir kariyere yönelmek durumunda kalabilir. Bir baŒka Œekilde de bireyin ekonomik koŒullarının istediği kariyerin önüne geçmesi ya da istediği eğitimi almasına yönelik çevresel ya da fiziksel koŒulların imkansızlığı gibi durumlarda da birey pes edebilir. Seçim modelinde yukarıdaki sebepler nedeniyle, bireyin sadece kiŒisel yeterlilikleri değil, çevresel koŒulları ve yeterlilikleri de önemsenmektedir (Lent ve ark., 1996).

2.2.3. Performans Modeli

Performans modeli, bireylerin akademik ya da kariyer performanslarının nelerden etkilendiğini anlayabilmek amacındadır. Kariyer ve akademik performans hedefleri belirlenirken nasıl bir yol izlendiği, ne kadar süre verildiği, bireyin sorunlar karŒısında

devam edecek kadar kararlı mı yoksa vazgeçme eğilimli mi olduğu bu model kapsamında ayrıntılı açıklanmaktadır. Bireyin performansı konusunda endişeli olması verimliliğini de etkilemektedir. Bu durumda bireyin davranışının sürekliliği de azalmaktadır. Bu yüzden bireyin gayretini devam ettirebilmesi için güçlü bir yetkinlik ve sonuç beklentisine gereksinimi vardır (Lent, 2005).

Bir başka şekilde açıklarsak, başarılı performanslar gerçekleştiğinde bireyin öz yetkinliği ve sonuç beklentisi güçlenmektedir. Bireyin öz-yetkinliği ve sonuç beklentileri yeni başarılı yaşantılar yaşamasına neden olabilecek performans hedefleri belirlemesini sağlamaktadır. Bireyin bulunduğu çevre ve gösterdiği davranışı arasındaki karşılıklı etkileşim, performans modeli için de geçerlidir. Özetle bu modelde yer alan değişkenler arasında da dinamik bir döngü bulunmaktadır (Lent ve ark., 1996).

2.3.Yetkinlik Beklentisi

Yetkinlik beklentisi, sosyal öğrenme ve sosyal bilişsel kuramlarının mesleki davranışa uygulanabilirliğinin genel düzeyde araştırılmasına ilişkin bir yaklaşım olarak ortaya koyulmuştur. Yetkinlik kavramı ilk kez Bandura tarafından 1977 yılında, “Bilişsel Davranış Değişimi” adlı çalışmasında dile getirilmiştir. Yetkinlik kavramı, bireyin bir davranışı gerçekleştirebilemesi için kendi zihinsel ve fiziksel süreçlerini kontrol edebilmesi ve başaracağına dair inancı olması olarak açıklanmaktadır (Bandura, 1986). Kişinin yetkinlik beklentisi, bireyin davranışa yapmaya doğru isteğini etkilemekte ve becerilerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Yetkinlik beklentileri, davranışı başlatma, sürdürme ve değiştirmede önemli bir rol oynamaktadır (Bacanlı, 2006).

Bandura, sosyal beceriye sahip olmanın ve etkin iletişim kurmanın bireyler üzerinde olumlu bir algı oluşturduğunu vurgulamıştır. Ayrıca bireyin problem çözme davranışlarını, diğer insanları gözleyerek ve taklit ederek edindiklerini söylemiştir. Yani yetkinlik algısı bireyin problem çözme başarısında da etkilidir (Bandura, 1986).

Yüksek yetkinlik beklentisine sahip bireyler davranışı gerçekleştirirken izlediği yolda daha odaklanmış, daha planlı ve ısrarcıdır (Bandura,1997). Yüksek yetkinlik beklentisine sahip bireyler karşılarına çıkan engelleri aşmada, yeni stratejiler yaratarak, daha çok çaba sarf ederek ve davranışı gerçekleştirmede daha uzun süre ısrarcı olarak düşük yetkinlik beklentisine sahip olanlara göre daha başarılıdır (Schwarzer, 1999) .

Zimmerman (2000) yetkinlik inancının, öğrencilerin performansları üzerindeki değişimlerin, kendisinin kazandığı öğrenme yöntemlerine, akademik başarısına, çevresiyle kurduğu iletişime etki ettiğine vurgu yapmaktadır. Yani performans değişimleri, öğrenme yöntemlerini ve akademik başarıyı, yetkinlik inancını da değiştirmektedir. Eaton ve Dembo (1996) ise kültürel ve ırksal değişkenlerin, bireyin yetkinlik inançlarını negatif etkileyen değişkenler olarak nitelendirmişlerdir. Buna kanıt olarak, yapılan bir çalışmada Asya-Amerikan ve Amerikan dokuzuncu sınıf iki ayrı grup öğrencinin başarısızlık korkuları incelenmiş ve Asya-Amerikan öğrencilerin başarısızlık korkularının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bunun sebebinin de Asyalıların başarı odaklı bir disiplin içersinde olmaları gösterilmiştir. Yani kültürel ve ırksal faktörler yetkinlik inançlarını etkilemektedir.

Bireyin yetkinlik algısı, davranışlarını da etkilemektedir. Çünkü bir davranışı yapmadan önce onu önce zihnimizde canlandırırız ve yetkinlik algımıza göre iyimser ya da kötümser senaryolarla ya daha fazla motive olur ya da başarısızlık korkusu yaşarız. Yetkinlik algısı yüksek olan birey, böyle durumlarda daha iyimser senaryolarla kendini motive eder ve daha çok çabalar. Zor işlerden kaçmaz ve sonuca ulaşmak için kendisini sürekli olarak telkin eder. Karşılarına bir engel çıktığında hemen motivaasyonlarını kaybetmezler ve engelle mücadele etmeye devam ederler. Düşük yetkinlik algısına sahip bireyler ise kötümser senaryolarla başarısızlık korkularını pekiştirirler ve başaramayacaklarına inandıklarından yeterince gayret göstermezler. Bir engelle karşılaştıklarında hemen vazgeçme eğiliminde olurlar. Bir işi tamamlayamadıklarında veya başarısız olduklarında da başarısızlık korkularını pekiştirirler. Yetkinlik algısı düşük bireyler bu sebeple daha çok depresyona girmeye meyilli ve daha çok anksiyete sahibi insanlardır (Schwarzer ve Fuchs 1995).

Bir diğer önemli nokta da kişinin yetkinliğinden çok yetkinlik inancıdır. Çünkü bir beceriye sahip olmak, onun iyi kullanıyor anlamına gelmez. Aynı düzeyde beceriye sahip iki insan arasında bile performans açısından büyük farklılıklar görülebilir. Çok daha becerikli biri, daha az becerikli bir bireye göre düşük performans gösterebilir. Bu yüzden bir işi yapmada sadece beceri değil, inancın da önemli olduğu sonucunu çıkarabiliriz (Bandura, 1986).

Gerçekten çok yetenekli insanlar genellikle kendilerinden şüphe duyarlar. Ancak daha az yetenekli insanlar bazen kendilerine daha fazla güvenmektedirler. Ama burada şunu unutmamak gerekir: Yetenek, bilgi ve beceri olmadan sadece güvenle bir işi başarıyla sonuçlandırmak da mümkün değildir. Çünkü yetkinlik inancı aslında bilgi ve yeteneğin ne kadar sağlam olduğuna göre değişebilmektedir. Ancak sadece yetkinlik inancı bir işi sonlandırmada yeterli değildir. Başka faktörler de insanların bir davranışı yapmalarında etkilidir. Birey, bazen o işi yapmak istemediği ya da istekli olmadığı için de başarısız olabilir. Bazen de yapmak istediği işi yapması için ihtiyacı olan kaynaklar elinde bulunmayabilir. Sosyal ya da çevresel bir faktör sebebiyle de o işi yapmak konusunda gönülsüz olabilir (Pajares, 2002).

Bandura, algılanmış yetkinlik beklentisinin, kişinin yetkinlik inançlarının oluşumunda bilişsel, duyuşsal, güdüleyici olduğunu ve seçim süreçlerini etkilediğini savunmaktadır. Meslek seçimiyle ilgili davranışların da bu süreçlerde yaşanan performanslar doğrultusunda biçimlendiğini vurgulamaktadır. Solberg (1998)'e kariyer seçiminde yetkinlik beklentisi inançları, bireyin kariyeri için araştırma yapıp, bilgi sahibi olmak konusunda kendisini yeterli görmesidir. Yetkinlik beklentisi yüksek olan birey, kendisini analiz ederken, meslekleri araştırırken ve kendisine uygun mesleği seçerken daha aktif durumdadır (Bandura, 1986).

Hackett ve Betz (1981) yetkinlik beklentisi kuramının meslek seçimi içeriği ve meslek seçimi sürecindeki kullanımlarını birbirinden ayırt etmişlerdir. Meslek seçimi içeriği matematik bilgisi ve becerisi, yazı yazma yeteneği ve bilime ilgi ve merak gibi daha ayrıntılı konuları içerir. Meslek seçimi sürecinde ise bireyin karar verme sorumluluğu, meslek araştırma, etrafını tanıma, kendisine uygun iş arama ve atılganlık gibi davranışları kapsamaktadır (Hackett ve Benz, 1981).

2.4.Kariyer Yetkinlik Beklentisi

Betz'e (2000), yetkinlik beklentisi kavramının son yıllarda hem kariyer danışmanlığı hem de kariyer gelişim kuramlarına önemli ölçüde katkı sağladığını, ayrıca birçok çalışmanın da temelini oluşturduğunu belirtir. Birey, düşük yetkinlik beklentisine sahip olduğunda kendisini sınırlar. Başına ilk gelen zorlukta vazgeçme eğiliminde olur. Ayrıca kariyerleri önlerinde kendi kendileri bir engel haline gelmektedirler. Bu yüzden de iş hayatlarında gerçekten istedikleri yerlerde olamazlar ve kariyerlerinde ilerleme imkanı bulamazlar (Hackett ve Betz, 1981).

İlk defa Bandura (1977) tarafından dile getirilen ve ilk defa Hackett ve Betz'in (1981) çalışmaları yoluyla meslek danışmanlığı sahasında adı geçen kariyer kararı verme yetkinliği, kişinin mesleki karar vermesi durumunda, kariyerle ilgili görevlerini başarıyla yerine getirebileceğine dair kendine duyduğu güvenin seviyesi şeklinde açıklanmaktadır (Betz, Klein ve Taylor, 1996). Bu görevler, başarılı bir kariyer süreci için gereken, bireyin kendisini doğru bir şekilde değerlendirebilmesi, mesleklerle ilgili bilgi toplayabilmesi, kendisine uygun hedefler belirleyebilmesi ve geleceği için plan yaparak karşısına çıkan problemleri başarıyla çözebilmesidir.

Gottfredson'a (2000) göre kariyer gelişimi, bireyin çocukluk yıllarında başlar ve yaşamı boyunca devam eder. Kariyer seçimi, hayatın sadece belli bir döneminde ve aniden verilen bir karar değildir. Bu seçim, hayatın bütününe kapsar ve hayat boyunca verilen kararların toplamından oluşur. Geliştirilen kuramda kadınların mesleki gelişimleri konusundaki bilgileri arttırmak amacıyla, kadınların yetkinlik beklentisi ile ilgili araştırmalar yapmışlardır. Hackett ve Betz (1981) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde modelin denenmesi amacıyla yapılan ilk araştırmada, kadınların erkeklere göre daha az saygınlık gösteren mesleklerde yer aldıklarını ve erkeklerin çoğunlukta olduğu mesleklerde, olmaları gerekenden daha az temsil edildiklerini bulmuşlardır. Bu sonuç alana önemli bulgular katmıştır (Bozgeyikli, 2005).

Yüksek kariyer kararı yetkinlik beklentisine sahip bireyler, kendilerine kariyer hedefleri koyarlar. Bu hedefler doğrultusunda araştırmalarını yapar ve planlarını oluştururlar. Ancak düşük kariyer kararı yetkinlik beklentisine sahip bireyler, bu görevleri yapmak konusunda sıkıntı yaşayabilmektedirler (Rogers, Creed ve Glendon, 2008).

Bireyin mesleki karar verme aşamasında kendisindeki yeteneklere dair inancının sağlam olması gerekmektedir. Betz (2000), yetkinlik inancının, bireyin kariyer ilgilerini, performansını, amaçlarını ve en önemlisi seçtiği mesleği etkilediğini öne sürer. Bu etkileşim ise kariyer için hedef belirleme ve o hedef için plan yapma, o planı uygulamak için kararlı ve istekli olma ve harekete geçme sonucunda meydana gelir. Bu sebeple kariyer karar verme yetkinliğinin, kariyer kararı vermeyi açıklayan ilk sebeplerden biri olarak gösterildiği düşünülmektedir (Creed, Patton, ve Prideaux, 2006).

Kariyer kararı bireyin yaşamını doğrudan etkileyecek unsurlardan biridir. Bireyin mesleğin gerektirdiği özellikler ile kendi kişisel özelliklerini yan yana getirebilmesi oldukça karmaşık bir iştir. Bireyin kendi kişisel özelliklerine uygun meslekleri ayırt edebilmesi, kariyer kararı meslek psikolojisinde önemli çalışma alanlarından biridir (Betz, 1992; Tinsley, 1992). Bu güçlükler çözümlenmezse birey kendisi için doğru seçimler yapamayabilir. Bu sebepten kariyer kararsızlığının tespit edilmesi bu konuda yardıma ihtiyacı olan gençlere verilebilecek önemli desteklerden biridir (Amir ve Gati, 2006).

Bireyin akademik ve mesleki gelişimi yetkinlik beklentisi, sonuç beklentisi ve amaç belirleme gibi özellikler tarafından belirlenir (Lent, Brown ve Hackett 1994, 1996). Bazı bireylerin kariyer kararı verirken başkalarının destek ve rehberliğine ihtiyaç duydukları ve özgüven sorunu hissettikleri belirtilmektedir (Sauermann, 2005). Bu durum kariyer kararı kişilik değişkenlerinden biri olan yetkinliğin, kariyer kararı vermedeki önemini vurgulamaktadır (Walsh, 2004).

Kariyer yetkinliği konusu hakkındaki çalışmalar, “kariyer seçim süreci” ve “kariyer seçiminin içeriği” olarak iki bölüme ayrılmıştır (Betz, 1992). Kariyer seçimi sürecinde, değişik meslekler hakkında bilgi sahibi olma çabasıyla ilgili yetkinlik ele alınır. Kariyer kararı verme ve seçim yapmada elzem olan karar verme yetkinliği, meslek yaşamı ve bunun dışındaki yaşamı birlikte sürdürebilme yetkinliği şeklindeki davranışsal konularla

ilgilenir (Stickel ve Bonnet, 1991). Meslek seçiminin içeriği ise, mesleklerle ilgili belli konularda beceri gösterebilme yetkinliğidir. Bu seçimin içeriği daha çok teknoloji, fen ve sosyal bilimler gibi alanları kapsar ve bu alanlardaki görevlere karşı, kişilerin sahip olduğu yetkinlik beklentileri ile uğraşır. Yetkinlik algısı, meslek seçimi ile mesleki gelişimin karmaşıklığını açıklamaya çalışan önemli bir bilişsel mekanizma olarak kabul edilmektedir. Hackett'e (1995) göre, meslek seçiminde ve mesleki gelişimde bilişsel mekanizmanın önemli bir role sahip olduğu deneysel olarak ispatlanmıştır. Betz (2000), yetkinlik inancının, hedef belirlerken yapılan planları, planlar için verilen kararları, hedefler için istekli olmayı etkilediğini belirtir. Ayrıca davranışa yönelme açısından, mesleğe yönelik, ilgi, amaç, seçim ve meslek için gereken performans da yetkinlik inancına göre değişiklik gösterebilir.

Niles, Erford, Hunt ve Watts (1997), meslek ilgilerini, kariyer hedefi belirlemeyi, mesleki olgunluğu ve meslek tercihini belirleyen yetkinlik inancının (Betz, 2000), kariyer kararsızlığı ile bağlantılı olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre, kariyer kararı verme yetkinliği düşük seviyedeki bireylerin içsel karar verme tarzına sahip olmalarıyla beraber üst seviyede mesleki kararsızlık içinde oldukları görülmüştür. Guay ve arkadaşlarının (2006), gerçekleştirdikleri üç yıllık boylamsal çalışmanın sonunda, öz yetkinlik seviyesi yukarıda olan bireylerin kariyer kararsızlığı yaşama ihtimallerinin daha az ortaya çıkmıştır.

Lent, Brown ve Hackett'a (1994, 1996) göre kişiler, eğitimsel ve kariyerle ilgili performanslarda yaşantıları yoluyla, diğer insanları örnek alarak ve başkalarından edindikleri geri dönüşlerden çıkardıkları aracılıyla yetkinlik ve sonuç beklentisi geliştirirler. Pozitif sonuç beklentisi ve yetkinlik düzeyine sahip bireylerin bu alanlara ilgisi artarak güven duyguları gelişir. Böylece birey daha doğru ve yerinde mesleki kararlar verebilir. Bu süreçlerden geçmeyen bireyde ise eksik olan güven duygusu bireyin, mesleki kararlarını güçleştirecektir (Öztemel, 2012).

Taylor ve Betz (1983) göre mesleki karar verme sürecinde bireylerin yetkinlik beklentilerinin önemli bir etkiye sahiptir. Bireylerin mesleki kararsızlıklarının önemli nedenlerinden biri yetkinlik beklentilerinin düşük olmasıdır. Meslek kararını verirken bireyin yetkinlik düzeyi önemlidir. Yapılan araştırmada yetkinlik düzeyleri açısından

cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmazken, kız ve erkek öğrencilerin mesleki kararlarında yetkinlik düzeylerinin etkili olduğu görülmüştür. Kişilerin yaşamlarında bu kadar önemli olan kariyer kararı okullarda mesleki rehberlik çalışmalarının önemi ve gerekliliğini bir kez daha göstermektedir. Bu çalışmalar sayesinde kariyer kararsızlığı yaşayan öğrenciler mesleki gelişim görevlerini kazanarak, kendileri için daha isabetli kariyer tercihleri yapacaklardır. Gati (1996) mesleki kararsızlığın, bireyin mesleki gelişim sürecinde karşılaştığı engeller yüzünden doğru mesleki tercihi yapamaması olduğunu söyler (Çakır, 1997).

2.5. Algılanan Sosyal Destek

Algılanan sosyal destek; bireyin gereksinim duyduğu zaman yardım, korunma gibi ihtiyaçlarını yani sosyal bir sistem içerisine dahil olma isteğinin gerektiğinde ortaya çıkacağına ilişkin duyduğu inançtır (Başer, 2006). Bireyin önemseydiği ve görüşüne değer verdiği insanlar tarafından sevildiği ve değer gördüğü yönündeki algısı, algılanan sosyal destek olarak tanımlanmaktadır (Güngör, 1996).

Algılanan sosyal destek kavramı genel olarak; bireylerin hayatlarının farklı alanlarında farklı şekillerde geliştirdiği ilişkiler yoluyla kendisinin sevilip, değer gördüğü ve ihtiyaç anında destek isteyebileceği insanların olduğuna dair inancını ortaya koyan bir kavramdır (Baştürk, 2002).

Her birey, günlük hayatın zorluklarıyla başa çıkmak için bir parça sosyal ve duygusal desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu sosyal destek, özellikle ergenlikte önemlidir; çünkü ergenlik, kişinin bir dizi önemli fiziksel, duygusal ve sosyal değişimle mücadele ettiği bir süreçtir (Pinkerton ve Dolan, 2007).

Yaşamlarındaki farklı alanlar sevilen, aranan, değer verilen bireyin, insanlarla olan iletişiminden daha fazla keyif aldığı ve kendisini önemli hissettiği düşünülmektedir. Araştırmacılar, sosyal desteğin kendisinden çok yorumlanması ve algılanışının daha önemli olduğunu vurgulamaktadırlar (Ünüvar, 2003).

Ergenlik döneminde rol oynayan en önemli destek kaynakları, ergenin ailesi, arkadaşları ve öğretmenleridir. Bununla birlikte, aynı “sosyal desteğin”, farklı kişiler ya da gruplar tarafından eşit biçimde algılanmayabileceği göz önünde tutulmalıdır (Bryant, 1994).

Geleneksel çekirdek ailelerin azalması, tek-ebeveynli ailelerin artması, akrabalarla olan ilişkilerde azalma, kardeş sayısının azalması, anne-babanın her ikisinin de çalışıyor ya da işsiz olması, gündelik sosyal ilişkileri etkilemektedir. Eşzamanlı olan tüm bu faktörlerle yeterli biçimde başa çıkmak için, bireysel becerilerin yanında, sosyal bağışıklık sistemlerinin de ergenlere destek olması beklenmektedir. Ergenin gereksinim duyduğunda destek alması, birilerinin onun yanında olması, çevresinde değer verilen biri olması, sevgi ve anlayış görmesi koruyucu olacak ve ergenin iyi-oluşunu sağlayacaktır. Bu kazanımlar, öz-saygı düzeyini yükseltecek, bireyin güvende olma ve kontrol hissini destekleyerek iyi olma halini sürdürmesini sağlayacaktır (Nestmann ve Hurrelmann, 1994).

Ergenin aileden algıladığı sosyal destek söz konusu olduğunda, varsa kardeşi /kardeşleri de ergen üzerinde etkide bulunabilmektedir. Kardeş ilişkilerinde görülen çatışma da destekleyicilik de, çocukların, başkalarının bakış açısı ve duygularını dikkate alma becerilerinin gelişimiyle bağlantılı bulunmuştur (Brown ve Dunn, 1992).

Yapılan çalışmalara göre, ergenlik sürecinde, ebeveynlerden algılanan destek sabit kalmakta ya da azalmakta, akranlardan alınan destek ise artmaktadır. Çocukluk ve ergenlik sürecinde, arkadaşlara bir destek kaynağı olarak güven artmaktadır (Furman ve Buhrmester, 1992).

Gençler, okul zamanlarının çoğunu, duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimlerini biçimlendiren akranlarıyla geçirmektedir (Bukowski ve Mesa, 2007). Akran grupları, uygun davranış şekillerini öğrenme ve sosyal destek alıp verme için önemli ortamlardır (Lees, 1993). Bu gruplar, gençlerin, kişiler arası ilişkileri ergenlikte kazanması ve öğrenmesi için önemlidir. Bireyler bir gruba dâhil olabildiği ölçüde, duygusal destek elde edebilmektedir. Ergenlik boyunca, ilişkilerde ve sosyal ortamlarda net değişimler meydana

gelmektedir. Tavsiye, destek ve geribildirim sağlayan, davranış modeli olan kişiler oldukları için, akranlara daha fazla önem verilmektedir (Coleman ve Hendry, 1999).

Diğer bir destek kaynağı da öğretmenlerdir. Öğretmenlerden algılanan destek, hem öz-saygı hem de depresyondaki değişimleri güvenilir bir biçimde yordamaktadır. Öğretmen desteğinin arttığını algılayan öğrencilerin, bu değişimle bağlantılı olarak, depresif belirtilerinde azalma ve öz-saygılarında yükselme görülmüştür (Reddy, Rhodes ve Mulhall, 2003). Buna göre depresyon, okulla ve öğretmenlerle güçlü ilişkilerin olmasıyla önlenmektedir (Murray ve Pianta, 2007). Benzer şekilde, sistematik bir gözden geçirme çalışması, okul bağlılığı ve öğretmen desteğinin, ergenlerin gelecekteki duygusal sağlığını yordadığını göstermiştir (Kidger, Araya, Donovan ve Gunnell, 2012).

Ergenler için öğretmenden algılanan sosyal destek, çok kritik bir önem taşımaktadır. Werner (1990), ailenin dışında, sevilen öğretmenlerin, ergenlerin hayatlarında en sık örnek alınan olumlu rol modelleri olduğunu belirtmiştir. Öğretmenler, sadece öğreten ve akademik gelişimi kolaylaştıran kişiler değil, aynı zamanda dert ortağıdır; ergenin özdeşim kurmak istediği olumlu modellerdir. Öğretmenler, sıklıkla kritik önemdeki motivasyon ve bilgi desteğini sağlamaktadırlar. Öğretmen-öğrenci ilişkisindeki önemli olan noktalar, ergenin yüksek nitelikli sonuca ulaşabileceğine inanç, bu inancı tekrarlı ve tutarlı bir şekilde dile getirmek, risk-alma davranışının erken işaretlerini fark etmek ve başa çıkma stratejilerini hayata geçirebilmek, okulla ve evle ilişkili sorunları dinlemeye özen göstermek, ergenin, kendisinin bir geleceği olduğuna ve gelecekteki amaçlarına yönelebileceğine inanması için yardım etmektir

Öğretmenlerden alınan güdüleyici mesajlar, anne-babalardan alınan mesajları pekiştirir. Daha da problemleri durumlarda, öğretmenler, anne-babalardan daha güdüleyici ve bilgilendirici destek sağlayabilirler. Öğrencilerin en fazla olumlu etkisi altında kaldıkları öğretmenler, sıcak davranan, kabul eden, risk dinamikleri ve doğru-yanlış davranış konusunda samimi rehberlik sağlayan öğretmenlerdir (Smokowski, Reynolds ve Bezruczko, 1999).

Öğretmenlerinin kendilerine önem verdiğine inanan ve okulda derdini anlatabileceği biri olan öğrenciler, akademik kaygı, içe yönelim belirtileri ve okul stresiyle

bağlantılı fiziksel problemlerle anlamlı düzeyde iyi başa çıkabilmektedirler. Öğretmen desteği, sağlık için riskli davranışlarda azalma ve iyi oluş düzeyinin yükselmesi ile bağlantılıdır (Suldo vd., 2009).

Olumlu öğretmen- öğrenci ilişkileri, öğrencinin kendisine saygı duyulduğunu, değer verildiğini ve desteklendiğini hissettiği ilişkilidir (Doll, Zucker ve Brehm, 2004). Araştırmalar, öğretmen desteğinin, öğrencilerin ruhsal sağlığı için güçlü bir koruyucu faktör olduğunu göstermiştir. Öğretmenlerini samimi ve duygusal olarak destekleyici olarak algılayan öğrencilerin depresif olma ya da öz-saygısının düşmesi eğilimi azalmaktadır (Colarossi ve Eccles, 2003).

Öğretmenlerden algılanan sosyal desteğin duygusal boyutu çok önemlidir. Öğretmenleri tarafından bilinir olduğunu ve önemsendiğini hisseden öğrencilerin çalışma ve öğrenme motivasyonları yükselmektedir (Chhuon ve Wallace, 2014).

Öğretmenlerden algılanan destek, ergenlerin sadece duygusal sağlığını desteklememekte, okula yönelik duygularını da olumlu yönde etkilemektedir. Sosyal desteğin üç kaynağı, ebeveyn, akran ve öğretmen desteği aynı anda ele alındığında, ergenlerin okul doyumunu üzerinde üçünün de katkısı vardır. Ancak öğretmen desteği, katkının daha büyük bölümünü sağlamaktadır (DeSantis-King vd., 2006).

Bir ya da daha fazla öğretmenlerden algılanan destek, ergenin okulla ilgili olumlu duygularını arttıracak şekilde ait olma hissini güçlendirebilmektedir. Destekleyici bir öğretmen, öğrencilerin öğrenme zevkini arttırarak, başarı sağlamakta zorluk çekenleri teşvik ederek, okul yaşantısını olumlu yönde güçlendirme becerisine sahiptir. Bundan dolayı, öğretmenlerin, bir öğrencinin okul yaşantısından doyum almasını belirleyen bulmacanın hayati bir parçası olduğu söylenebilmektedir (DeSantis King ve diğ., 2006).

2.6.Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Konu hakkındaki araştırmalara bakıldığında, ülkemizde ve yurt dışında, sosyal bilişsel kariyer teorisi kapsamında yetkinlik beklentisi, kariyer kararı ve mesleki karar verme yetkinlik beklentisi ile ilişkilendirilecek birçok konuda tarama ve deneysel modele dayalı çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Konuyla ilgili çalışmaların yurt dışında daha uzun zamandan beri yapılmasına rağmen, ülkemizde bu yönde yapılacak çalışmalara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Aşağıda ülkemizde bu konularla ilgili yapılan çalışmalardan bazılarına yer verilmiştir.

Işık (2010) sosyal bilişsel kariyer teorisi üzerinde temellendirdiği, üniversite öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik beklentilerini ve kariyer sonuç beklenti seviyelerine grup müdahalesi yapıldığında oluşabilecek farklılığı incelediği bir araştırma gerçekleştirmiştir. Uyguladığı grup müdahalesi sonucunda ise, sosyal destek ve denetim odağının, deney grubunda yer alan öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentilerinin ve kariyer sonuç beklentilerinin anlamlı seviyede arttırdığı sonucunu elde etmiştir.

Şeker (2013) tarafından yapılan bir araştırmada, öğrencilerin kariyer kararı verme yetkinliği ile kariyer denetim odağı puanları bazı demografik değişkenlere göre incelenmiş ve kariyer kararı verme yetkinliği ile kariyer denetim odağı arasındaki ilişkiler karşılaştırmalı bir biçimde değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonunda, kendisinin başarılı olduğuna inanan öğrencilerin kariyer kararı verme yetkinlik puanlarının, başarısız olduğuna inanan öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Kariyer kararı verme yetkinliği arttıkça iç denetim puanlarının arttığı sonucu da elde edilmiştir.

Öztemel'in (2012) yaptığı çalışmada ise kariyer kararı verme yetkinlik beklentisinin ve kontrol odaklarının ortaöğretim öğrencilerinin kariyer kararsızlıklarını ne derecede etkilediğine bakılmıştır. Çalışmada öğrencilerin mesleki kararsızlıkları cinsiyet, eğitim kurumu çeşidi, kararlılık düzeyi ve sosyo-ekonomik düzeye göre karşılaştırmıştır. Araştırma sonunda, kariyer kararı verme yetkinliğinin, tek başına kariyer kararsızlığını anlamlı olarak yordadığı görülmüştür. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, mesleki ve teknik liseye giden öğrencilerin düz liseye devam eden öğrencilere göre ve kariyer kararı

verememiş öğrencilerin, vermiş olanlara göre, ayrıca alt sosyo-ekonomik seviyede yer aldıklarını düşünenlerin orta ve yüksek seviyede olduklarını düşünenlere göre, kariyer kararsızlığı puan ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır.

Büyüközekavas (2011), sosyal bilişsel kariyer kuramına dayalı olarak kontrol odağı, algılanan ebeveyn tutumu, kariyer karar verme yeterliği ve kariyer karar verme sonuç beklentilerinin direk ve dolaylı olarak kariyer kararsızlığı ile ne ölçüde ilişkili olduğunu belirlemektir. Araştırma bulguları sosyal bilişsel kariyer kuramı paralelinde kariyer karar verme yeterliğinin algılanan kabul, algılanan psikolojik özerklik ve kontrol odağı değişkenleri ile mesleki kararsızlığı arasında etkili bir ara değişken olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Sürücü (2011) yaptığı çalışmada üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kariyer engelleri, özyetenlikleri, mesleki ilgileri, mesleki seçim hedefleri ve mesleki sonuç beklentileri arasındaki ilişkilerini model kapsamında incelemiştir. Toplam ilişkilerin karşılaştırılması sonucunda mesleki seçim hedefleri üzerinde diğer değişkenlere göre en önemli yordayıcının matematik öz yetkinliği olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla algılanan kariyer engelleri ve bilim ilgisi izlemektedir.

Bozgeyikli ve arkadaşlarının (2009) ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinde kariyer gelişimlerinde, cinsiyetlerinin kariyer kararı verme yetkinlik algılarını ne derecede etkilediğini ölçtükleri çalışmada, cinsiyetin ve kariyer gelişiminin bir arada kariyer kararı verme yetkinliğinin üç alt boyutunu birden anlamlı olarak yordadığını görmüşlerdir. Erkek öğrencilerin mesleki karar verme düzeylerinin kız öğrencilere göre daha üst seviyede olduğu ortaya çıkmıştır.

Özyürek (1995) yaptığı çalışmada 11. Sınıf öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik beklentisini, algılanan kariyer seçeneklerinin çeşitliliği ve yetenek puanlarına göre incelerken, cinsiyet faktörünü de göz önüne almışlardır. Araştırma sonucunda, yetkinlik beklentisinin öğrencilerin mesleki kararları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine Özyürek (1995) tarafından yapılan diğer bir çalışmada lisede fen bilimleri alanını seçen öğrencilerin, genelde erkekler tarafından seçilen mesleklere yönelik yetkinlik beklentisi ile kariyer seçenekleri zenginliğindeki cinsiyet farklılıkları, yetkinlik beklentisi

üzerindeki cinsiyet farklılıklarının üniversiteye giriş sınavından alınan puanlarla ilişkisi, yetkinlik beklentisinin kariyer seçeneklerindeki çeşitliliği ve üniversite sınavından alınan puanları yordamadaki etkisine bakılmıştır. Kız öğrencilerin kariyer seçeneklerini sınırlandırdıkları, yetkinlik beklentisinin üniversite puanlarını pozitif yönde etkilediği ve kariyer seçenek zenginliğinin yordanmasında yetkinlik beklentisinin etkili olmadığı bulunmuştur.

Bozgeyikli, Eroğlu ve Hamurcu (2008) öğrencilerde kariyer kararı verme yetkinliğini; mesleki olgunluk ve sosyo-ekonomik düzeye göre incelemiştir. Araştırmada; sosyo-ekonomik seviye, kariyer kararı verme yetkinliği ve mesleki olgunluk değişkenleri arasında anlamlı derecede ilişki olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Ayrıca, erkek öğrencilerin kariyer kararı verme yetkinliklerinin, kız öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

2.7. Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Konu hakkındaki araştırmalara bakıldığında, yurt dışında, sosyal bilişsel kariyer teorisi kapsamında yetkinlik beklentisi, kariyer kararı ve mesleki karar verme yetkinlik beklentisi ile ilişkilendirilecek birçok konuda tarama ve deneysel modele dayalı çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Çok fazla çalışma olması sebebiyle bizim araştırma konumuzla daha çok ilgili olduğu düşünülen çalışmalara yer verilmiştir.

Metheny ve McWhirter (2013) 270 üniversite öğrencisi ile bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada, aile desteği ve sosyal statünün kariyer kararı verme üzerindeki etkisini incelemiştir. Bunu yaparken de, kariyer kararı öz-yeterliğini ve kariyer sonuç beklentilerini yordayan bir modeli test ederek analiz yapmışlardır. Araştırmanın yordayıcı değişkenlerine baktığımızda, algılanan aile desteği, algılanan sosyal statü, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ve kariyerle ilgili aile etkileşimleridir. Katılımcılara çalışma kapsamında, Kişisel Bilgi Formu ile Algılanan Aile Desteği, Algılanan Sosyal Statü, Kariyer Kararı Öz-Yeterlik, Kariyer Sonuç Beklentileri ve Aile Etkileşim Ölçekleri dağıtılmıştır. Araştırmanın sonucunu incelediğimizde, algılanan aile desteği ve sosyo- ekonomik düzeyin belirli bir noktaya kadar sosyal statü algıları

vasıtasıyla kariyer kararı öz-yeterliliğini ve kariyer sonuç beklentilerini etkilediği ortaya çıkmıştır (Ali vd., 2005).

Rogers ve arkadaşlarının (2008) yaptıkları çalışma SBKK'nın seçim modeli üzerinde temellendirilmiştir. 414 Avustralyalı lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, öğrencilerin kişilikleri, sosyal destekleri, kariyer kararı öz-yeterlilikleri, kariyer sonuç beklentileri ve belirledikleri hedeflerin kariyer planlama ve araştırmaya yönelik hazırlık faaliyetlerine olan etkileri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, bireyin kendisine uygun kariyer araştırmasının, hedefler ve sosyal destekle ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca kariyer planlamanın da kariyer kararı öz-yeterliliği, belirlenen hedefler ve kişilik özellikleri ile ilişkisi olduğu saptanmıştır. Yani, kişilik özellikleri ve sosyal destek hem doğrudan hem de dolaylı olarak kariyer seçimi sürecinde etkilidir.

Constantine ve arkadaşlarının (2005) SBKK temeli üstünde kurdukları bir araştırma yürütmüşlerdir. Bu çalışmada 151 Afro -Amerikan ergenin algıladıkları aile desteği ve algıladıkları kariyer engellerinin, kariyer kararsızlıklarının ve kariyer netliklerinin üzerinde ne etkisi olduğuna bakmışlardır. Katılımcılar, Kişisel Bilgi Formu, Engel Algıları Ölçeği, Kariyer Desteği Ölçeği ve Kariyer Kararı Ölçeklerini doldurmuşlardır. Araştırma sonucunda, algılanan kariyer engellerinin, kariyer kararsızlığını pozitif yönde yordadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca algılanan aile desteğinin kariyer netliği ile olumlu yönde ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak, algılanan aile desteği ve algılanan kariyer engelleri gibi değişkenler kariyer kararı verme sürecinde önemli rol oynamaktadır.

Creed ve arkadaşları (2004) ise, 17-19 yaşlarındaki 130 lise son sınıf öğrencisiyle yaptıkları çalışmada, iyimser-kötümser düşüncelerin içsel ve dışsal kariyer engellerini ne düzeyde yordadığını incelemişlerdir. Ayrıca içsel engellerin kariyer kararı öz-yeterliliği üzerinde ne derecede etkili ve dışsal engellerle de ne kadar etkileşimli olduğunu görmek istemişlerdir. Bunlar dışında, bu değişkenlerin daha sonraki kariyer odağını ve kariyer kararsızlığını da yordama düzeyini de analiz etmişlerdir. Veri toplama araçları olarak, iyimserlik /kötümserlik, benlik saygısı, dışsal kariyer engelleri, kariyer kararı öz yeterliliği, kariyer odağı ve kariyer kararsızlığına ilişkin ölçekler kullanılmıştır. Araştırmanın sonunda, düşünce biçiminin, içsel engel (iki cinsiyet için de) ve dışsal engel (yalnızca kızlarda) algısıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Ancak iyimser/kötümser düşünce biçimiyle

beraber, dışsal ve içsel engellerin yalnızca erkeklerde kariyer kararı öz-yeterliliğini yordadığı görülmüştür. Ayrıca, kariyer kararı öz-yeterliliği, içsel ve dışsal engeller ve iyimser/kötümser düşünce biçiminin kariyer odağını (iki cinsiyet için de) ve kariyer kararsızlığını (yalnızca erkekler için) yordadığı analiz edilmiştir.

Whiston ve Keller (2004) çok kapsamlı bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada çocukların, ergenlerin, üniversite öğrencilerinin ve yetişkin bireylerin kariyer gelişim süreçleri üzerinde aile kökeninin etkisini inceledikleri çok sayıda araştırmalarını bir araya toplamışlardır. Bu çalışma sonucuna göre, üniversite öğrencilerinde ailenin kariyer gelişimi ve seçimi üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarda, ailelerin duygusal desteğinin, özerkliğe teşviğinin, sıcaklığın üniversite öğrencilerinin kariyer gelişimlerini etkilediği bulunmuştur. Whiston ve Keller bu çalışmalarında, kariyer gelişiminde, ailenin eğitim düzeyinin, aile bütünlüğünün, anne- babanın mesleğinin, ailenin sosyo- ekonomik durumunun, aile arası ilişkilerin, ailenin çocuğu için isteklerinin ve beklentilerinin önemli rol oynadığını saptamışlardır. Whiston ve Keller bu çalışmaları sonucunda aile faktörünün, kariyer gelişimi üzerindeki rolünün karmaşık olduğunu dile getirmişlerdir.

Ann-Yi (2010) Asyalı-Amerikan 98 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmada, SBKK'na temelli çeşitli kariyer gelişimi faktörlerinin, kariyer kararı öz-yeterliliğine etkisini analiz etmiştir. Araştırma kapsamında, algılanan eğitim engelleri, algılanan kariyer engelleri, bu kariyer engelleri ile başa çıkma öz-yeterliliği, eğitim engelleri ile başa çıkma öz-yeterliliği ile beraber kültürel uyum ile başa çıkma ve genel olarak sosyal desteğin kariyer kararı öz-yeterliliğini yordayıcılığı incelenmiştir. Yapılan regresyon analizi sonuçları, kariyer kararı öz-yeterliliğinin kültürel uyum haricinde diğer tüm faktörlerle anlamlı ilişkileri olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre, algılanan kariyer engelleri ve algılanan eğitim engelleri kariyer kararı verme öz-yeterliliğini negatif yönlü etkilemiştir. Kariyer engelleriyle başa çıkma öz-yeterliliği, eğitim engelleriyle başa çıkma öz-yeterliliği ve genel sosyal destek ise kariyer kararı verme öz yeterliliğini pozitif olarak etkilemektedir. Tüm değişkenler bir arada kariyer kararı verme öz-yeterliliğinin % 36'sını açıklamaktadır.

Son 20 yıl içinde SBKK araştırmacılar tarafından ilgi çekici bulunurken, kariyer kararı öz-yeterliliği üzerinde ailenin etkisi de merak konusu olmaya başlamıştır. Araştırmalarda, ailesel değişkenlerin kariyer seçimi ve gelişimi üzerinde etkisi olduğu

bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda, anne babanın mesleği, anne babanın eğitimi, ailenin çocuğuna verdiği destek, sosyo-ekonomik düzey, ailenin yapısı ve iletişim tarzı, ailenin çocuktan beklentisi, çocuğun önündeki rol modelleri gibi değişkenlerin kariyer davranışlarında etkisi olduğu analiz edilmiştir (Schultheiss, 2006).

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, araştırma grubu, veri toplama araç ve teknikleri ile verilerin toplanması ve analizine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, imam hatip lisesi öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik beklentisiyle algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin analiz edildiği ve mevcut durumun tasvir edilmeye çalışıldığı bir tarama modelidir.

Tarama modeli, mevcut veya daha önceden olan bir durumu, mevcut haliyle tasvir etmeye odaklı araştırmalardır(Karasar, 2007). Araştırma dahilinde ki olay, birey ya da nesne, kendi koşullarına bağlı olarak hiçbir şey değiştirilmeden tanımlanmaktadır. Bu çalışmada da iki değişken arasında ortaya çıkan, ilişkinin varlığıyla düzeyi araştırıldığı için, bu araştırmanın tarama modelleri içerisinde bulunan ilişkisel tarama modeli olduğunu söylemek mümkündür.

3.2. Araştırma Grubu

Araştırmanın grubunu 2015-2016 eğitim öğretim yılında Mehmet Zahid Kotku Anadolu İmam Hatip Lisesi 11. ve 12. sınıflara devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Kariyer kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği ve Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, bu evrenden tarafsız olarak seçilen gönüllü 284 öğrenciye ders saatinde araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Daha sonra uç puanlara sahip olduğu belirlenen 11 öğrencinin çıkarılması sonucu, kalan 273 ölçek araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırma grubunu oluşturan 273 öğrencinin, 173 (% 63,4) tanesi kız ve 100 (%36,4) tanesi erkek öğrenciden oluşmaktadır. Sınıf düzeylerine göre 190 (% 69,6) tanesi 11. sınıf, 83 (% 30,4) tanesi ise 12. sınıf öğrencisidir.

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği – R (ASDÖ-R)

Yıldırım (1997) tarafından geliştirilen ve 2004 yılında revizyonu yapılan ölçek, aile, arkadaş ve öğretmenlerden algılanan sosyal destek düzeyini ölçebilmesi amacıyla meydana getirilmiştir.

Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ-R), toplam 50 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, Aile, Arkadaş, Öğretmen Desteğinden oluşmak üzere üç alt boyuttan meydana gelmektedir. Ölçekteki 50 maddenin 20 tanesi Aile Desteği, 13 tanesi Arkadaş Desteği ve 17 tanesi de Öğretmen Desteği alt ölçeğine aittir.

ASDÖ-R'nin maddeleri likert tipi ve üçlü derecelendirmelidir. Seçenekler, "Bana uygun değil=1", "Kısmen uygun=2" ve "Bana uygun=3" şeklinde sıralanmaktadır. Her alt ölçekte birer tane ters madde bulunmaktadır ve bunlar tersten puanlanmaktadır (Aile desteğinde 17. madde, Arkadaş Desteğinde 29. madde ve Öğretmen Desteğinde 44. madde). Ölçeklerin puan aralıkları ise aile desteği için 20-60 puan arası, arkadaş desteği için 13-39 puan arası ve öğretmen desteği için 17-51 puan arası olarak hesaplanmaktadır. Ölçekten alınabilecek toplam puan ise 50-150 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, bireyin daha fazla sosyal destek algıladığı anlamına gelmektedir (Yıldırım, 2004).

ASDÖ-R'nin Alpha güvenilirlik katsayısına göz attığımızda ise, ölçeğin tamamının güvenilirlik katsayısı Alpha= .93'tür. Alt boyutlara tek tek bakıldığında ise, Aile Desteğinin güvenilirlik katsayısının .94, Arkadaş Desteğinin güvenilirlik katsayısının .91 ve Öğretmen Desteğinin güvenilirlik katsayısının ise .93 olduğu görülmüştür. Elde edilen güvenilirlik katsayılarına göre, Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ- R) ve alt ölçeklerinin,

gençlerin çevrelerinden aldıkları sosyal desteği ölçmek için kullanmak konusunda bir sorunun olmayacağını söylemek mümkündür.

Ölçeğin geçerlilik çalışması iki şekilde yapılmıştır. İlk olarak, faktör analizi ile aile, arkadaş ve öğretmen desteği alt ölçeklerinin yapı geçerliği incelenmiştir. Bütün alt ölçeklerin faktör yapısı belirlenmiştir. Daha sonra, benzer ölçekler geçerliğini incelemek amacıyla Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) ile Gündelik Sıkıntılar Ölçeği (GSÖ) analiz edilmiştir. ASDÖ-R ve alt ölçekleri ile GSÖ toplam puanları ve alt ölçekleri puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Aynı şekilde ASDÖ-R ve alt ölçekleri puanları ile BDÖ puanları arasında da negatif yönde anlamlı ilişkiler gözlenmektedir (Yıldırım, 2004).

3.3.2. Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği

Betz ve arkadaşları (1996) tarafından, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği, öğrencilerin kariyer hayatlarıyla alakalı karar vermeleri gerektiğinde gereken görevler hakkında kendilerini ne kadar yetkin gördüklerini tespit edebilmek için geliştirilmiştir. Ölçek beş alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar: bireyin kendisini doğru bir şekilde değerlendirebilmesi, mesleklerle ilgili bilgi toplayabilmesi, hedef belirleyebilmesi, plan yapabilmesi ve problem çözebilmesidir. Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği (KKYBÖ-KF), beşli likert tipi bir ölçektir. Katılımcılar, belirtilen performansları yerine getirebilme açısından kendilerine ne kadar güvendiklerini göstermek için; 1=Hiç Güvenmiyorum ifadesinden 5= Çok Güveniyorum ifadesine kadar uzanan bir değerlendirme yapmaktadırlar. Ölçekte toplam 25 soru bulunmaktadır. 25 sorudan toplam bir KKYBÖ-KF puanı da alınabilmektedir. Elde edilen puanın yüksekliği ne kadar çoksa o kadar yüksek bir kariyer kararı verme yetkinliğinden bahsedilmektedir. Ölçekten birkaç örnek maddeler ise: “Bir işte en çok neye değer verdiğinizize karar verebilme” ve “Yaşamak istediğiniz yaşam stilinizi belirleyebilme” tarzındadır (Işık, 2010).

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği (KKYBÖ-KF) için yurt dışında (Betz vd. 1996) ve Işık (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda oluşturulan beş faktörlü yapının gençlerden oluşturulan örneklem verisine ne derece uyumlu olduğunu görmek için AMOS 16.0 paket programı yardımıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır (Koyuncu, 2014). Yapılan analiz sonucunda toplan 25 maddeden meydana gelen beş faktörlü ölçeğin yapısına ilişkin olarak $\chi^2 = 647,297 (df=265, p < .001)$ değerine ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bağlamında Ki kare değerinin anlamsız çıkacağı düşünülmüştür ama bu değer tersine örneklem büyüklüğüne beklenmedik düzeyde hassas çıkmıştır. Bu yüzden elde edilen Ki kare oranı serbestlik derecesine göre bölümünden elde edilen bir hesaplamayla tekrar analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonunda bu oran ($\chi^2/df=2.44$) olarak bulunmuştur. Bu orana göre modelin kabul edilebilir olduğu kanıtlanmıştır.. AMOS programı tarafından önerilen düzeltme indislerine bakıldığında, önerilen hata korelasyonlarının aynı örtük değişkenlerde de var olmasından dolayı uzman görüşü de alınmıştır. Daha sonra hatalar arası korelasyona izin verilmiş ve model yeniden hesaplanmıştır. Bu düzeltmelerin sonunda $\chi^2/df= 1.58$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar beş faktörlü KKYBÖ- KF'nun uygulandığı örnekleme uyuştuğunu göstermektedir (Koyuncu, 2014).

KKYBÖ-KF'nun iç tutarlık güvenirlik katsayısı ise Cronbach alfa katsayısı ile analiz edilmiştir. Bu değerlerin ise her bir alt boyuta göre analiz edilmesi sonucunda; Kendini Doğru Bir Şekilde Değerlendirmenin .71, Mesleklerle İlgili Bilgi Toplamanın .70, Hedef Belirlemenin .79, Plan Yapmanın .74, Problem Çözmenin .70 olduğu bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin tamamının .92 olduğu hesaplanmıştır. Bulunan faktörlere ilişkin madde toplam korelasyonlarına bakıldığında ise, bu değerlerin .34 ile .64 arasında değiştiği ve bu değerlerin kabul edilebilir bir seviyede olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır (Koyuncu, 2014).

3.4. Verilerin Toplanması

Veriler, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi (Ek-1) Ölçeği ve Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Ek-2) kullanılarak toplanmıştır. Ölçekler, araştırmacı tarafından, 2015-2016 eğitim öğretim yılında Mehmet Zahid Kotku Anadolu İmam Hatip Lisesi 11. Ve 12. sınıf öğrencilerinden oluşan gönüllü gruba, bir ders saati içinde, gerekli açıklamalar yapılarak uygulanmıştır. Ölçekler 284 öğrenciye uygulanmış, fakat ölçek puanları çok uçlarda olan 11 öğrencinin formu çıkarılarak analize dahil edilmemiştir. Araştırma 273 öğrencinin veri analizi ile yapılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın genel amacı çerçevesinde istatistiksel analizler için “Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı (SPSS 21.0)” paket programından yararlanılmıştır.

Kariyer kararı yetkinlik beklentisi ölçeği alt boyutlarıyla, algılanan sosyal destek ölçeğinin alt boyutları arasında ilişkileri belirlemek amacıyla korelasyon ve regresyon analizleri yapılmış ve sonuçları yorumlanmıştır.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın problemleri doğrultusunda yapılan analizler ve bu analizlerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Kariyer Gelişiminde Aile Etkisi Ölçeği alt boyutları ve Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği alt boyutları ve Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği toplam puanı arasındaki korelasyonlar, ortalamalar ve standart sapmalar tablolar halinde belirtilmiştir.

Tablo 1. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutları ve Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği alt boyutlarından alınan puanlar arasındaki korelasyonlar, ortalamalar ve standart sapmalar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Aile Desteği	-								
2. Arkadaş Desteği	.284**	-							
3. Öğretmen Desteği	.460**	.469**	-						
4. Ken. Doğ. Değ.	.388**	.235**	.355**	-					
5. Mes. İl. Bilgi Top	.204**	.176**	.279**	.528**	-				
6. Hedef Belirleme	.327**	.216**	.356**	.703**	.577**	-			
7. Plan Yapma	.321**	.200**	.304**	.702**	.611**	.633**	-		
8. Problem Çözme	.300**	.132**	.121*	.556**	.428**	.523**	.625**	-	
9. K.K.Y.B.Ö. Top.	.375**	.232**	.339**	.843**	.766**	.833**	.872**	.781**	-
\bar{X}	50.46	34.17	39.69	19.84	18.93	19.59	19.07	18.26	95.71
Ss	7.68	4.59	8.67	3.01	3.29	3.17	3.29	3.72	13.48

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo-1'i incelediğimizde, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Kendini Doğru Değerlendirme alt boyutu ile Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin alt boyutlarından arkadaş desteği arasında düşük derecede pozitif ($r = .235$, $p < .01$), aile ile öğretmen desteği arasında ise orta derecede pozitif ($r = .388$, $r = .355$, $p < .01$) ve istatistiksek olarak anlamlı korelasyonlar mevcuttur.

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Mesleklerle İlgili Bilgi Toplama alt boyutu ile Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin alt boyutlarından olan aile ve arkadaş desteği arasında düşük derecede pozitif ($r = .204$ ve $r = .176$, $p < .01$), öğretmen desteği arasında ise orta derecede pozitif ($r = .279$, $p < .01$) ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlar mevcuttur.

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Hedef Belirleme alt boyutu ile Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutlarından arkadaş desteği arasında düşük derecede pozitif ($r = .216$, $p < .01$), aile ve öğretmen desteği arasında orta derecede pozitif ($r = .327$ ve $r = .356$, $p < .01$) ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlar bulunmuştur.

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Plan Yapma alt boyutu ile Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutlarından arkadaş arasında düşük derecede pozitif ($r = .20$, $p < .01$), aile ve öğretmen desteği arasında orta düzeyde pozitif yönde ($r = .321$ ve $r = .304$, $p < .01$) ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlar elde edilmiştir.

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Problem Çözme alt boyutu ile Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutlarından arkadaş ve öğretmen desteği arasında düşük derecede pozitif ($r = .132$, $p < .01$ ve $r = .121$, $p < .05$), aile desteği arasında orta derecede pozitif yönde ($r = .30$, $p < .01$) ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlar bulunmuştur.

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği toplam puanları ile Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutlarından arkadaş desteği arasında düşük derecede pozitif ($r = .232$, $p < .01$), aile ve öğretmen desteği arasında ise orta derecede pozitif ($r = .375$ ve $r = .339$, $p < .001$) yönde ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlar elde edilmiştir.

Tablo 2. *Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Alt Boyutlarından Kendini Doğru Bir Şekilde Değerlendirmenin Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımsız Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH_B</i>	β	<i>T</i>	<i>P</i>
Aile Desteği	.110	.024	.279	4.511	.000**
Arkadaş Desteği	.042	.041	.064	1.025	.307
Öğretmen Desteği	.068	.023	.196	2.921	.004*

$R = .439$ $R^2 = .193$
 $F_{(3, 269)} = 21.453$ $p = .000^{**}$

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 2. incelendiğinde, KKYBÖ-KF alt boyutlarından olan Kendini Doğru Bir Şekilde Değerlendirme faktörünün yordanması için yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarında Aile, Arkadaş ve Öğretmen desteğini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($F_{(3, 269)} = 21.453$, $p < .01$). Bağımsız değişkenlerin ne kadarının bağımlı değişkeni açıkladığını görmek için toplam varyansa (R^2) bakıldığında, bağımsız değişkenlerin (Aile, Arkadaş ve Öğretmen Desteğinin) beraber Kendini Doğru Bir Şekilde Değerlendirme alt boyutunu toplam varyansın yaklaşık %19'u oranında açıkladığı görülmektedir. Hangi değişkenin daha çok yordadığını görmek için standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) baktığımızda, Kendini Doğru Bir Şekilde Değerlendirme alt boyutunun en güçlü yordayıcısının Aile Desteğinin ($\beta = .279$) olduğu, daha sonra ise öğretmen desteğinin ($\beta = .196$) ve Arkadaş Desteğinin ($\beta = .064$) Aile Desteğini takip ettiği görülmektedir. Regresyon katsayılarının hangilerinin anlamlı olduğunu görmek için t-testi analizlerine baktığımızda, Aile ve Öğretmen değişkenleri ($p < .001$) Kendini Doğru Bir Şekilde Değerlendirmenin üzerinde anlamlı bir yordayıcı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3. *Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Alt Boyutlarından Mesleklerle İlgili Bilgi Toplamanın Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımsız Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH_B</i>	β	<i>T</i>	<i>P</i>
Aile Desteği	.039	.028	.092	1.397	.164
Arkadaş Desteği	.036	.047	.051	.763	.446
Öğretmen Desteği	.081	.027	.213	2.975	.003**

$R = .295$ $R^2 = .087$
 $F_{(3, 269)} = 8.544$ $p = .000^{**}$

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 3. incelendiğinde, KKYBÖ-KF Alt Boyutlarından Mesleklerle İlgili Bilgi Toplama faktörünün yordanması için yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarında Aile, Arkadaş ve Öğretmen desteğini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($F_{(3, 269)} = 8.544$, $p < .01$). Bağımsız değişkenlerin ne kadarının bağımlı değişkeni açıkladığını görmek için toplam varyansa (R^2) bakıldığında, bağımsız değişkenlerin (Aile, Arkadaş ve Öğretmen Desteğinin) beraber Mesleklerle İlgili Bilgi Toplama alt boyutunu toplam varyansın yaklaşık %9'u oranında açıkladığı görülmektedir. Hangi değişkenin daha çok yordadığını görmek için standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) baktığımızda, Mesleklerle İlgili Bilgi Toplamanın en güçlü yordayıcısının Öğretmen Desteği olduğu ($\beta = .213$), sonrasında Aile Desteği ($\beta = .092$) ve Arkadaş Desteğinin ($\beta = .051$) geldiği analiz sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Regresyon katsayılarının hangilerinin anlamlı olduğunu görmek için t-testi analizlerine baktığımızda, sadece Öğretmen Desteğinin ($p < .01$) Mesleklerle İlgili Bilgi Toplama üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Tablo 4. *Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Alt Boyutlarından Hedef Belirlemenin Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımsız Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH_B</i>	β	<i>T</i>	<i>P</i>
Aile Desteği	.084	.026	.203	3.209	.001**
Arkadaş Desteği	.031	.044	.045	.708	.480
Öğretmen Desteği	.089	.025	.242	3.530	.000**

$R = .402$ $R^2 = .162$
 $F_{(3, 269)} = 17.329$ $p = .000^{**}$

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 4. incelendiğinde, KKYBÖ-KF Alt Boyutlarından Hedef Belirleme faktörünün yordanması için yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarında Aile, Arkadaş ve Öğretmen desteğini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($F_{(3, 269)} = 17.329$, $p < .01$). Bağımsız değişkenlerin ne kadarının bağımlı değişkeni açıkladığını görmek için toplam varyansa (R^2) bakıldığında, bağımsız değişkenler (Aile, Arkadaş ve Öğretmen Desteğinin) beraber Hedef Belirleme alt boyutunu toplam varyansın yaklaşık %16 oranında açıkladığı görülmektedir. Hangi değişkenin daha çok yordadığını görmek için standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) baktığımızda, Hedef Belirlemenin en güçlü yordayıcısının Öğretmen Desteğinin olduğu ($\beta = .242$), sonrasında Aile Desteğinin ($\beta = .203$) ve Arkadaş Desteğinin ($\beta = .042$) geldiği analiz sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Regresyon katsayılarının hangilerinin anlamlı olduğunu görmek için t-testi analizlerine baktığımızda, Aile ve Öğretmen değişkenleri ($p < .001$) Hedef Belirleme üzerinde anlamlı bir yordayıcı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 5. *Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Alt Boyutlarından Plan Yapmanın Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımsız Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH_B</i>	β	<i>T</i>	<i>P</i>
Aile Desteği	.097	.028	.225	3.513	.001**
Arkadaş Desteği	.038	.046	.054	.831	.407
Öğretmen Desteği	.067	.026	.175	2.520	.012*

$R = .369$ $R^2 = .136$
 $F_{(3, 269)} = 14.140$ $p = .000^{**}$

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 5. incelendiğinde, KKYBÖ-KF Alt Boyutlarından Plan Yapma faktörünün yordanması için yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarında Aile, Arkadaş ve Öğretmen desteğini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($F_{(3, 269)} = 14.140$, $p < .01$). Bağımsız değişkenlerin ne kadarının bağımlı değişkeni açıkladığını görmek için toplam varyansa (R^2) bakıldığında, bağımsız değişkenler (Aile, Arkadaş ve Öğretmen Desteğinin) beraber Plan Yapma alt boyutunu toplam varyansın yaklaşık %14'ü oranında açıkladığı bulunmuştur. Hangi değişkenin daha çok yordadığını görmek için standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) baktığımızda, Plan Yapmanın en güçlü yordayıcısının Aile Desteği olduğu ($\beta = .225$), sonrasında Öğretmen Desteğinin ($\beta = .175$) ve Arkadaş Desteğinin ($\beta = .054$) geldiği analiz sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Regresyon katsayılarının hangilerinin anlamlı olduğunu görmek için t-testi analizlerine baktığımızda, Aile ve Öğretmen değişkenleri ($p < .001$) Plan Yapma üzerinde anlamlı bir yordayıcı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 6. *Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Alt Boyutlarından Problem Çözmenin Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımsız Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH_B</i>	β	<i>T</i>	<i>P</i>
Aile Desteği	.148	.032	.305	4.643	.000**
Arkadaş Desteği	.057	.053	.070	1.065	.288
Öğretmen Desteği	-.023	.031	-.053	-.739	.460

$R = .307$ $R^2 = .094$
 $F_{(3, 269)} = 9.350$ $p = .000^{**}$

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 6. incelendiğinde, KKYBÖ-KF Alt Boyutlarından Problem Çözme faktörünün yordanması için yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarında Aile, Arkadaş ve Öğretmen desteğini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($F_{(3, 269)} = 9.350$, $p < .01$). Bağımsız değişkenlerin ne kadarının bağımlı değişkeni açıkladığını görmek için toplam varyansa (R^2) bakıldığında, bağımsız değişkenler (Aile, Arkadaş ve Öğretmen Desteğinin) beraber Problem Çözme alt boyutunu toplam varyansın yaklaşık %9'u oranında açıkladığı bulunmuştur. Hangi değişkenin daha çok yordadığını görmek için standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) baktığımızda, Problem Çözmenin en güçlü yordayıcısının Aile Desteği olduğu ($\beta = .305$), sonrasında Arkadaş Desteği ($\beta = .070$) ve Öğretmen Desteğinin ($\beta = -.053$) geldiği analiz sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Regresyon katsayılarının hangilerinin anlamlı olduğunu görmek için t-testi analizlerine baktığımızda, yalnızca Aile Desteği değişkeninin ($p < .01$) Problem Çözme üzerinde anlamlı bir yordayıcı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 7. *Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımsız Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH_B</i>	β	<i>t</i>	<i>P</i>
Aile Desteği	.477	.210	.272	4.350	.000**
Arkadaş Desteği	.204	.184	.070	1.109	.269
Öğretmen Desteği	.282	.105	.181	2.670	.008**

$R = .423$ $R^2 = .179$
 $F_{(3, 269)} = 19.589$ $p = .000**$

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 7. incelendiğinde, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin yordanması için yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarında Aile, Arkadaş ve Öğretmen desteğini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($F_{(3, 269)} = 19.589$, $p < .01$). Bağımsız değişkenlerin ne kadarının bağımlı değişkeni açıkladığını görmek için toplam varyansa (R^2) bakıldığında, bağımsız değişkenler (Aile, Arkadaş ve Öğretmen Desteğinin) beraber KKYBÖ-KF'yi toplam varyansının yaklaşık %18'i oranında açıkladığı bulunmuştur. Hangi değişkenin daha çok yordadığını görmek için standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) baktığımızda, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisinin en güçlü yordayıcısının Aile Desteği olduğu ($\beta = .272$), sonrasında Öğretmen Desteğinin ($\beta = .181$) ve Arkadaş Desteğinin ($\beta = .070$) geldiği analiz edilmiştir. Regresyon katsayılarının hangilerinin anlamlı olduğunu görmek için t-testi analizlerine baktığımızda, Aile ve Öğretmen Desteğinin ($p < .001$) Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğini üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu ortaya çıkmaktadır.

5. BÖLÜM

TARTIŞMA ve YORUM

Bu çalışmanın amacı lise öğrencilerinde algılanan sosyal desteğin, kariyer kararı yetkinlik beklentisini ve alt boyutlarını ne ölçüde yordadığını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda bu bölümde, önceki bölümlerde yapılmış açıklamalar ve elde edilmiş bulgulara ilişkin yorumlar ve tartışmalar sunulmuştur.

5.1. Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi ve Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişkilerden Elde Edilen Bulgulara Dair Tartışma

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği alt boyutları Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkilere genel olarak bakıldığında kariyer kararı yetkinlik beklentisinin, Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutlarından Aile Desteği, Arkadaş Desteği ve Öğretmen Desteği ile orta ve düşük düzeylerde pozitif ve anlamlı ilişkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Ayrıca Aile Desteği ve Öğretmen desteği değişkeninin pozitif yönde kariyer kararını yordadığı görülmektedir. Arkadaş Desteği, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin hiçbir alt boyutunda yordayıcı olarak karşımıza çıkmamıştır.

İlgili literatür incelendiğinde, aile desteğinin gençlerin kariyer kararı yetkinliklerine önemli oranda etki ettiğine yönelik çeşitli araştırmalar mevcuttur. Hargrove ve arkadaşları gerçekleştirdikleri araştırmada (2002) , aile işleyişindeki çeşitli değişkenlerin kariyer kararı öz yeterliği puanlarında önemli bir yordayıcı olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Çalışmada dikkat çeken, aile çatışmasının kariyer karar verme öz yeterliği ile negatif ve anlamlı ilişki kurduğu bulunurken, ailenin ifade özgürlüğüne sahip ve başarı yönelimliliği ile de kariyer karar öz yeterlinin pozitif ve anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmüştür.

Lease ve Dahlbeck tarafından (2009) üniversite öğrencileriyle beraber yürütülen çalışmada, kız öğrencilerin kariyer karar öz yeterliği üzerinde anneye bağlılığın ve otoriter babalık tarzının anlamlı bir yordayıcı olduğu bulunmuştur. Bir diğer üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada ise, Guerra ve Braungart-Reiker (1999) tarafından yapılmıştır. Araştırmada, kariyer kararsızlığı üzerinde anne kabulünün azlığının etkisi olduğu bulunmuştur. Bu çalışmaların sonuçlarından çıkaracağımız sonuç; bağımsızlığı teşvik eden ve çocuklarını her türlü kabul eden ailelerin, bireyin kariyer kararı üzerinde olumlu bir etki oluşturmasıdır.

Türkiye’de üniversite öğrencileri üzerinde yürütülen bir araştırmada, kariyer kararı öz yeterliği ile kariyer sonuç beklentileri ile kariyer kararsızlığı ve algılanan aile tutumlarından kabul- ilgi arasında ilişkiler olduğu görülmüştür. Ayrıca, algılanan aile tutumlarında psikolojik özerklik ile kariyer kararsızlığının, kariyer kararı öz yeterliği üzerinden dolaylı ve doğrudan ilişkileri olduğu ortaya çıkmıştır (Büyükgöze-Kavas, 2011).

Ann-Yi (2010)’nin üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada ise, sosyal desteğin kariyer kararı öz yeterliği üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu ortaya çıkmıştır. Constantine ve arkadaşları (2005) algılanan aile desteğinin, kariyer netliği üzerinde pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğunu bulmuşlardır. Huang (1999) tarafından gerçekleştirilen bir diğer çalışma da aile ortamının kariyer kararsızlığı ile doğrudan ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öz yeterlik ile de dolaylı bir ilişkinin bulunduğu saptanmıştır. Metheny ve McWhirter (2013) araştırmaları sonucunda, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile beraber aile desteğinin kısmi olarak algılanan sosyal statü aracılığıyla kariyer kararı öz-yeterliğini ve kariyer sonuç beklentilerini üzerinde etkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Türkiye’de yakın zaman içerisinde üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada ise, kariyer sonuç beklentisi ile algılanan sosyal destek puanları arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda, bireylerin aile desteği, arkadaş desteği ve kendileri için özel birinden algıladıkları destek seviyesi yükseldikçe kariyer sonuç beklentisi de artmaktadır. Çalışma sonunda, kariyer sonuç beklentisi puanlarının sosyal destek kaynağına göre tek anlamlı yordayıcısı ise aile desteği olarak bulunmuştur (Işık, 2013).

Sürücü'ye (2005) göre lise öğrencilerinde, ebeveynlerden algılanan sosyal destek yükseldikçe mesleki olgunluk artmaktadır. O'Brien ve arkadaşları (2000) da yaptıkları çalışmada algılanan ebeveyn desteğinin öğrencilerin, eğitim ve kariyer öz yetkinlikleri ile alakalı bulmuşlardır. Ergenlere verilen ebeveyn desteğinin, bireylerin kariyer kararlarında tutarlı olmaları ve bilimsel alanlara ilişkin öz yetkinliklerinin artmasında yardımcı olduğu bulunmuştur artmasının ebeveyn desteğinin artmasına bağlı olduğu bulunmuştur (Kush ve Cohran, 1993; Lopez vd.,1997)

Alliman- Brisset, Turner ve Skovhott'a (2004) göre, bireylerin mesleklerle ilgili plan ve araştırma yapma ve bu konuda karar verme yetkinlikleri ebeveynlerinin kendileriyle meslekler hakkında konuşması, meslekleri tanıtmaları, mesleğin yapacağı iş konusunda kendilerini bilgilendirmeleri ve mesleki model olmaları ile ilişkilidir. Ebeveynler bireylerin eğitim planları yapması ve meslek kararı vermesinde en etkili kişilerdir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde; Bandura tarafından temeli atılan Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı, bireylerin kariyer gelişim süreçlerinde kendilerinin aktif rollerine atıf yapmaktadır. Ayrıca, bireyin kariyer gelişimi sürecinde faaliyetini arttırmaya, güçsüzleştirmeye veya bazen de bastırmaya sebebiyet veren pek çok bireysel ve çevresel değişkenin etkisini de (örneğin, sosyo-yapısal engeller ve destekler, kültür vb.) önemser. Yani SBKK, hem insanların (benlik görüşleri, gelecek beklentileri, eylemleri) hem de çevrelerinin (sosyal destekler, ekonomik güçlükler) aktif ve durumluk taraflarına dikkat çekmektedir.

5.2. Kendini Doğru Değerlendirme ile Algılanan Sosyal Destek Alt Boyutları Arasındaki İlişkilere Dair Tartışma

Sonuçlar Kariyer Kararı Verme Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin her bir alt boyutuna göre incelendiğinde, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisinin alt boyutlarından Kendini Doğru Bir şekilde Tanımının en güçlü yordayıcısının önce aile desteği daha sonra ise öğretmen desteği olduğu ortaya çıkmıştır.

Bandura'ya göre (1981) kişinin belirli bir alandaki yetkinlik beklentisinin düşük olmasının sebebi aslında bireyin o alanla ilgi yeterince çaba göstermemesidir. Eğer birey yeterince çaba göstermiyorsa bunun sebebi kendisini yeterince tanımaması ve kendisi hakkında eksik fikirlere sahip olmasıdır. Yetenekleri ile yetkinlik beklenti düzeyleri birbirine yakın olan bireyler, meslek seçiminde daha doğru kararlar alabilmektedir. Kişinin kendisini iyi tanması daha doğru mesleki kararlar almasına yardımcı olacaktır. Bireyin kendini doğru değerlendirmesinde çevresinden ve özellikle ailesinden aldığı geribildirimlerin önemi büyüktür. Ailesinin kendisine rehberlik ettiği, ayna tuttuğu bireyler kendilerini ve uygun meslekleri çok daha iyi analiz edebileceklerdir.

Kişinin kendi özelliklerinin yanı sıra güçlü ve zayıf olduğu noktaları bilip bununla yüzleşmesiyle başlayan süreç kişisel kariyer planlamasının başlangıcıdır. Kişi kendi ilgi, yeteneklerini, ihtiyaçlarını göz önüne alarak kariyer seçimi anlamında objektif olmalıdır. Bunun sonucunda kişi kendine uygun mesleğe karar verebilir (Serinkan ve Barutçu, 2006).

Aile, ergenin kendisini değerlendirmesi açısından çok etkilidir. Ergen, ailesinin sosyo-demografik özelliklerine, ona sağladığı destek ve sevgiye göre kendisi hakkında değerlendirmeler içine girmektedir. Desteklendiğini ve kendisine güvenildiğini düşünen ergen, kendisini daha sağlıklı değerlendirip eksiklerini ve artı yönlerini daha iyi analiz edebilmektedir.

Öğretmen ise, ergenin başka bir ölçütü olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenin öğrenci hakkındaki görüşü, desteği, ilgisi öğrencinin kendisini tanımada çok önemli rol oynamaktadır. Öğretmenin kendisi hakkındaki düşünceleri ergenin kendi kişiliği, yetenekleri ve becerileri konusunda kendisinin farkına varmasını sağlar. Yapabileceklerinin farkında olan bir öğrenci de kariyer konusunda daha rahat karar verebilir. Hangi konuda daha yetenekli olduğu konusunda daha doğru fikirlere sahip olabilir.

Çalışma yürütülen okuldaki öğrencilerin ailelerinin sosyo-demografik açıdan düşük profile sahip olmaları sebebiyle öğretmenler öğrenciler açısından daha fazla önem arz etmektedir. Çünkü öğrenci meslek seçiminde, kendini değerlendirme konusunda öğretmenlerin görüşüne daha çok ihtiyaç duymakta ve değer vermektedir.

5.3. Mesleki Konuda Bilgi Toplama ile Algılanan Sosyal Destek Alt Boyutları Arasındaki İlişkilere Dair Tartışma

KKYB'nin alt boyutlarından mesleklerle ilgili bilgi toplamanın en güçlü yordayıcısının öğretmen desteği olduğu bulunmuştur.

Öğrencilerin önemli sosyal destek kaynakları aile, arkadaş ve öğretmen olarak nitelendirilmektedir (Yıldırım, 1998). Morrison ve arkadaşlarına (1997) göre de anne-babalar ve öğretmenler yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin başta gelen bilgi ve destek kaynaklarıdır. Ladd (1990), öğrencinin okuluna devam etmesi ve uyum sağlaması anne-baba, öğretmen ve okul arkadaşları tarafından verilen desteğin düzeyine göre değişmektedir. Malecki ve Elliott (1999)'a göre, aile, öğretmen, sınıf arkadaşları ve yakın arkadaş desteğinin akademik başarıyla olumlu ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Super'in kariyer gelişim kuramına göre birey 14-24 yaş aralığında mesleki alanda bilgi toplar ve buna göre tercih edeceği mesleğe karar vermektedir. Bu noktada öğretmene önemli görevler düşmektedir. Öğrenci, meslekler hakkında bilgi toplarken en çok okulun rehberlik hizmetlerine danışmaktadır. Rehber öğretmenlerin onlara bu alanda bilgi vermesi, destek sağlaması ve kendine uygun olan mesleği seçme konusunda yardımcı olması gerekmektedir. Öğrenciler de mesleki alanda bilgi toplarken bu sebeple en çok öğretmen desteğini yanlarında hissetmek istemektedirler.

Ali ve arkadaşları (2005) yaptıkları araştırmada, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip 9. sınıf öğrencilerinin, mesleki plan yaparken yetkinlik ve sonuç beklentilerinin ekonomik engellerden önemli ölçüde etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Çünkü yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrenciler mesleklerle ilgili araştırma yapmada çok daha fazla imkâna sahip olacaklarından bu noktada ailenin vereceği maddi destek de önemli olmaktadır. Oysa bu çalışmanın yapıldığı okuldaki öğrencilerin ailelerinin sosyo-demografik açıdan düşük bir profile sahip olmaları sebebiyle ailelerinden mesleklerle ilgili bilgi toplama konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar. Bunun sonucunda da bu alanda yetkili olarak daha çok öğretmenlerini görmektedirler. Çalışmada ortaya çıkan sonuç, diğer çalışmalarla bu açıdan tutarlılık göstermektedir.

5.4. Hedef Belirleme ile Algılanan Sosyal Destek Alt Boyutları Arasındaki İlişkilere Dair Tartışma

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisinin alt boyutlarından Hedef Belirlemenin en güçlü yordayıcısının önce öğretmen desteği daha sonra ise aile desteği olduğu ortaya çıkmıştır.

Kariyer kararı yetkinlik beklentisindeki hedefler soyut olmayan, geçerliliği olan hedefler olarak nitelendirilmektedir. Ancak kişinin mesleğinde terfi alması, müdür olması, sergi açması vb. durumlar kişinin birer hedefi doğrultusunda gerçekleştirdiği basamaklar olabilmektedir. Kişi hayatında kısa hedefler üzerinden uzun hedeflere doğru ilerleyebilir ve ilerledikçe kendine kariyer anlamında başka hedefler de koyabilmektedir (Özden, 2007).

Betz ve Hackett(1981), yüksek kariyer kararı yetkinlik beklentisine sahip bireylerin, meslek seçenekleri ve kişisel özellikleri hakkında bilgi toplama ve kendilerine uygun hedefler belirleme konusunda güçlük yaşamadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Ancak düşük benlik saygısına sahip bireyler hedef belirlerlerken ve problem çözerken zorluk yaşayabilmektedirler (Plumber, 2001).

Öğrenciler hedeflerini belirlerken hem öğretmenlerinin hem de ailelerinin görüşlerine önem vermektedirler. Erbaş'ın 1998 yılında lise öğrencileriyle yapmış olduğu yüksek lisans tez çalışmasında; ideal öğretmenin kişilik özelliklerini araştırmış ve öğrencilerin çoğunun öğretmenlerinin ebeveyn rolünde yani anne – babaları gibi onlarla ilgilenmesini istedikleri ortaya çıkmıştır.

Polat (2008) öğrenci, öğretmen ve velilerin okul, öğrenci, öğretmen, çocuk kavramlarını yapılandırmacı eğitim anlayışı ile değerlendirdiği doktora çalışmasında öğrencilerin çoğunun eğitiminin okul ile gerçekleştiğini, öğretmenin davranışlarıyla onlara örnek olması ve iyi davranması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Öğrenci hedeflerini belirlerken bazen öğretmenini rol model olarak alabilmektedir. Bu durumda öğretmenin her davranışı ve söylemi öğrenci için çok büyük önem taşımaya

başlamaktadır. Öğretmenin bu durumda aile kadar hatta aileden daha fazla etkili olduğu görülmektedir.

Hedef belirleme esnasında ailenin de etkisi çok önemlidir. Eğer aile çok başarılı bir aileyse bu durumda ergen üzerinde baskı hissedebilmekte ve hedeflerini ona göre belirleyebilmektedir. Bazen de düşük sosyo-demografik profilli bir aileden gelen öğrenci ailesi gibi olmak istemeyerek kariyer hedeflerini daha yüksek tutmaktadır. Bu noktada ailenin desteği çok önemli bir hale gelmektedir. Meslek seçimi esnasında bireyin anne babasıyla farklı düşünerek değişik meslekler üzerinde karar kılması ailesinden aldığı desteği azaltabilmektedir. Bu çatışmalar mesleki kararsızlıkta da önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ailelerin kariyer sürecindeki çocukları, kendi beklentileri doğrultusunda seçim yapmaya zorlamalarının onların, kendilerini tanımasını zorlaştırdığı bildirilmektedir. Anne babanın beklentileri ile çocuğun beklentilerinin farklı olması, öğrencide çelişki yaratarak onu kararsızlığa itebilir. Bu süreçte, kontrolü elinde tutmak istemesi nedeniyle çocuğa baskı uygulayan böyle ailelerin çocukları, korku ve endişeyle kararsızlık yaşarlar (Özen, 2001a).

Fan ve Chen (2001) meta-analizi tekniğiyle, öğrencilerin akademik başarıları ile anne babanın ilgisi arasındaki ilişkinin bir sentezini yapmışlardır. Analizler sonucunda, anne babaların çocuklarının başarılarına ilişkin beklentileri ile öğrencilerin akademik başarıları arasında anlamlı ve kuvvetli bir ilişki olduğu bulunmuştur.

5.5. Plan Yapma ile Algılanan Sosyal Destek Alt Boyutları Arasındaki İlişkilere Dair Tartışma

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisinin alt boyutlarından Plan Yapmanın en güçlü yordayıcısının önce aile desteği daha sonra ise öğretmen desteği olduğu ortaya çıkmıştır.

Kuzgun (2009) ise kariyer planlamasını; bireyin ilgi yetenek ve isteklerini gerçek bir algıyla değerlendirerek, bu planlamayı sürdürebilmek için yeterli donanımına sahip olacağı inancına sahip olmasıdır. Bireyin kariyer planlamasına hazır olmak için hedefini belirlemesi gerekmektedir. Kariyer planlama süreci; bireyin değişen toplum ve çevreden etkilenmesiyle başlar (Özgen, Öztürk ve Yalçın, 2001). Süreç, çocukluktan yetişkinliğe kadar devam eder (Argüden, 1998). Bireyin, kariyer hedeflerini belirlerken bütün kişisel özelliklerini ve tecrübelerini göz önüne alarak yapmalıdır (Gürbüz ve Yaylacı, 2005). Garrinson ve Garrinson (1983)'un araştırmasında, lise öğrencilerinin önemli bir kısmının en önem verdikleri düşüncelerinin kariyer planlamalarını yapabilme ve kariyer hazırlığına yoğunlaşma olduğu belirtilmiştir.

Yapılan çalışmalar, öğrencilerin sadece akademik başarıları değil, okula devam etmeleri ve okula uyum sağlamalarında da aile desteğinin çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıktığını göstermektedir. Örneğin Mallinckrodt (1988) yaptığı çalışmada üniversitede yeni olan öğrencilerin okula devamlarının, okul yönetimi ve aileden alınan desteğin önemli olduğunu vurgulamıştır.

5.6. Problem Çözme ile Algılanan Sosyal Destek Alt Boyutları Arasındaki İlişkilere Dair Tartışma

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisinin alt boyutlarından Problem Çözmenin en güçlü yordayıcısının aile desteği olduğu ortaya çıkmıştır.

Kariyer kararının, mesleki kimlik, problem çözme yeteneği, kaygı ve mesleki karar verme stilleri gibi değişkenlerle de ilişkili olduğu belirtilmektedir. İnsanlar, mesleki etkinlik planlamada veya özellikle problem çözme durumunda sergiledikleri davranışlar açısından da çeşitlilik arz ederler (Larson ve ark., 1988).

Bireyler, problem çözme yetenekleri açısından birbirlerine benzemezler. Her bireyin problem çözme stili birbirinden farklıdır. Problem çözme becerisi olarak kendisini yeterli gören birey, insanlarla iletişimde daha aktif, benlik saygısı yüksek, akademik olarak daha başarılı insanlardır (Şahin vd., 1993). Problem çözme konusunda başarılı olan

insanlar, çevreleri tarafından, problemleri çözüme konusunda istekli, kararlı, tutarlı ve yöntemsel ilerleyen insanlar olarak tanımlanmaktadır (Heppner vd.,1991). Oysa, problem çözüme kendisini başarısız görenlerin, iç dünyalarında çatışma yaşadıkları, insanlar ilişkilerinde gereğinden fazla duyarlı, depresyona eğilimli ve obsesik davranışlara meyilli oldukları belirtilmektedir (Dixon vd., 1991).

Problem çözüme becerisinin bireysel olarak farklılık gösterdiği düşünüldüğünde, bu beceri bireylerin problemi çözmeye yönelik inanç ve beklentilerine göre değişmekte ve problem çözüme sürecinde bireylerin sahip oldukları bilgiyi kullanma şekilleri, kullandıkları bilişsel tarz ve probleme yönelik kendilerini algılayışı da önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Alcı, 2007).

Toplumsal yaşamda birey, bulunduğu toplumun sadece sosyal özelliklerini ve kültürünü edinmekle kalmaz. Ait olduğu grubun içerisinde davranış biçimlerini de öğrenir. Bu davranış biçimlerinden biri de problem çözüme becerisidir. Birey toplumsal hayatında edindiği tecrübelerle sosyal olarak gelişir. Birey, bu sayede çevresiyle nasıl başarılı iletişim kurmasını gerektiğini, kime güvenmesi gerektiğini, kimlerle dayanışma içerisinde olacağını öğrenir. Birey, yaşadığı toplumda edindiği ilişkileri sürdürme, bitirme gibi davranışları da bu yolla öğrenirken edindiği en önemli becerilerden biri de problem çözümedir (Anooshian vd.,1984).

Problem çözüme becerisi genellikle bireysel olarak ele alınan bir kavramdır. Oysa, toplumsal olarak da çok önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Aslında, birey problem çözüme becerisinde en çok çevresinden topladığı ipuçlarını kullanmakta ve çevresini algılama biçimine göre problemi değerlendirmektedir. Elindeki verileri değerlendirirken probleme en uygun davranışı seçmeye özen gösterir. Problemi çözebilmek için kendisine en uygun davranışı seçtikten sonra son aşamada ise, bu davranışı sergilemektedir. Problem çözüme becerisi görüldüğünden daha karmaşık bir süreçtir. Çünkü içerisinde bireyin hem kendisini, hem problem çözüme becerisi, hem çevresini algılama biçimi ve hayatında engellerle karşılaştığında onlara verdiği tepki biçimini barındırır. Bu yüzden bireyin algısı hem kendisini algılama, hem çevresini hem de yaşadığı engelleri barındırmaktadır (Slaby ve Guerra, 1988).

Larson vd. (1988), bireyin kariyer kararında pek çok değişkenin yanı sıra problem çözüme becerisinin de etkin olduğunu belirtmiştir. Bireyin problem çözüme becerisindeki başarı, aileye de bağlıdır. Ailenin çocuğuna vereceği destek, çocuğun hem kaygısını azaltır hem de etkin bir problem çözüme yöntemi geliştirmesine yardımcı olur (Kleiman ve ark.2004).

Karar almadan önce, alınacak kararın sonuçları hakkında olumsuz düşüncelere ve fonksiyonel olmayan inançlara kapılmak karar verme sürecini zorlaştıracaktır. Bu noktada ailenin kendi beklentilerini ön plana alarak bireye bunları dayatması onun, endişe ve korkularını arttırabilir. Şüphe ve doğruluğu düşük olan inançlar olumsuz kararların alınmasına sebep olacaktır. Bu sebepten daima, alınacak kararın sonuçlarıyla ilgili olumlu düşünmek gerekmektedir. Bireyin fonksiyonel olmayan düşünce ve inançlardan sıyrılarak mesleki karar vermede ki kararlılığı onun, mesleki karar verme engellerini azaltmaktadır (Kleiman ve ark.2004).

Genel olarak araştırmaya bakıldığı zaman öğrencilerin ergenlik dönemindeki algıladıkları sosyal desteğin kariyer kararı yetkinlik beklentisine ne kadar katkı yaptığını göstererek alandaki benzer araştırmaları kanıtlamak istemiştir. Araştırma sonuçlarından elde edilen veriler de bu doğrultuda Bandura (1977)'nin, Lent, Brown ve Hackett (1996)ile Betz ve Hackett(1981)'in Sosyal-Bilişsel Kariyer Kuramındaki çalışmalarını doğrulamaktadır.

6. BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin, bütün alt boyutlarının, kariyer kararı yetkinlik beklentisiyle pozitif ve anlamlı ilişkiler kurduğu ve alt boyutlardan Aile Desteği ile Öğretmen Desteğinin anlamlı yordayıcılar olduğu görülmüştür. Bu bölümde, bu bulgular ve bunların yorumlarına bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlar kapsamında birtakım önerilerde bulunulmuştur.

6.1. Alan Araştırmacılarına Yönelik Öneriler

1. Araştırma Konya ilindeki tek bir imam hatip lisesinde yürütülmüştür. Sonuçların genellenebilirliğini ve güvenilirliğini arttırmak için, farklı imam hatip lisesi öğrencileri araştırmaya dahil edilerek, daha geniş bir evren ve örneklem üzerinde çalışılabilir.

2. Araştırma tek okul türü üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın farklı özelliklere sahip öğrenci gruplarındaki sonuçlarını görmek, bu sonuçlar arasında karşılaştırmalar yapabilmek için, değişik okul türleri (Yalnızca akademik eğitim veren Anadolu liseleri, farklı türdeki meslek liseleri gibi) araştırmaya dahil edilebilir.

3. Araştırma sadece 11. ve 12. Sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin araştırmaya katılması, o yaş düzeyindeki öğrencilerin de, kariyer kararları üzerindeki algılanan sosyal desteğin rolünü görebilmemizi sağlayarak araştırma bulgularını güçlendirmeye yardımcı olabilir.

4. Bu araştırmada kariyer kararı yetkinlik beklentisinin algılanan sosyal desteğe göre yordanmasına bakılmıştır. Ancak kariyer kararı yetkinlik beklentisi pek çok faktörün (psikososyal özellikler, anne-baba tutumları, benlik durumu ve ergenlik çağı etkileri gibi) etkisine bağlı olabilir. Diğer faktörleri araştırmak bu açıdan yararlı olabilir.

5. Yetkinlik beklentisi dışında Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı'nın diğer kavramları (örn. Sonuç beklentisi) ve modelleri (ilgi, seçim ve performans) ile yapılacak çalışmalar alan için çok önemli olacaktır. Benlik saygısı, kaygı, kişilik tipleri gibi benzeri konuların sonuç beklentisi ile ilişkisine bakılabilir. İlgi, seçim ve performans modellerinin oluşum aşamaları takip edilerek kariyer danışmanlığı alanında, herhangi bir konudaki yetkinlik beklentisi oluşumu boylamsal ve deneysel araştırmalarla takip edilebilir.

6.2. Alan Uygulamalarına Yönelik Öneriler

1. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında, Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutlarından Aile Desteği ve Öğretmen Desteği boyutlarının, kariyer kararı yetkinlik beklentisi üzerinde etkili olması, ailelerin ve öğretmenlerin çocuklarına kariyer ile ilgili vereceği bilgilendirici, yol gösterici desteğin önemini ortaya koymaktadır. Bu noktada, kariyer çalışmalarında aileyi ve öğretmenleri sürece daha fazla dahil ederek (meslek ve meslek seçimi farkındalığını artırıcı yönde aile seminerleri, aile grup rehberliği, aile psikolojik danışmanlığı gibi çalışmalar) öğrencilerin daha doğru ve daha hızlı mesleki kararlar alması sağlanabilir.

2. Öğretmenlerin ve ailelerin kariyer çalışmalarında işbirliği içerisinde olması, beraber aynı doğrultuda öğrenciye destek vermesi, öğrenciler üzerinde çok daha etkili olacaktır. Öğretmenler ve ailelerin işbirliği yapabilmesine yönelik gerçekleştirilecek faaliyetler üzerinde çalışmalar yapılması sağlanabilir.

3. Ailelere, ergenlerin kariyer seçimlerinde nasıl davranmaları gerektiğine yönelik eğitimler verilebilir. Bu dönemde aile- ergen arasında ortaya çıkabilecek çatışmalara yönelik gerek seminerler verilerek, gerekse kitle iletişim araçları yoluyla bu konularda daha çok yayın yapılması sağlanarak ortaya çıkabilecek çatışmaların azaltılmasına yardımcı olunabilir.

4. Kariyer kararı yetkinlik beklentilerinin yüksek olması için, bireylerin kendilerini tanıma ve doğru değerlendirmeleri, gerçekçi hedefler belirleyebilmeleri ve problemlerinin üstesinden gelebilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle okullarımızdaki eğitim programları, öğrencilerin bu konulardaki farkındalığını arttırıcı biçimde planlanabilir.

5. Kariyer çalışmalarında özellikle rehber öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öğrenciler bu dönemde rehber öğretmenlere daha sık başvurabilmekte ve onların desteğine, uzmanlığına daha çok ihtiyaç duymaktadırlar. Rehber öğretmenlere kariyer seçimi konusunda daha fazla eğitim verilmesi de öğrenciler açısından çok yararlı olabilecektir.

6. Kariyer çalışmalarında, kariyer kararı yetkinlik beklentisinin karar vermedeki önemi göz önünde bulundurularak, yetkinlik beklentisinin arttırılmasına yönelik uygulamalar çoğaltılabilir. Bu etkinliklerin, çocuğa ilk sınıflardan itibaren verilmesi önemlidir.

7. Sadece imam hatip liseleri değil tüm lise türlerinde okuyan öğrencilere yönelik kariyer yetkinlik beklentilerini arttırıcı çalışmalar gerekmektedir. Bu amaçla okullarımızda kariyer kararı yetkinliğini arttırıcı faaliyetler ve mesleki gelişim programları rehberlik çalışmalarına konulabilir.

KAYNAKLAR

- Alcı, B. (2007). *Yıldız Teknik Üniversitesi Üniversite Öğrencilerinin Matematik Başarıları ile Algıladıkları Problem Çözme Becerileri, Özyeterlik Algıları, Biliş üstü Öz düzenleme Stratejileri ve ÖSS Sayısal Puanları Arasındaki Açıklayıcı ve Yordayıcı İlişkiler Örüntüsü*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ali, S. R., McWhirter, E. H., & Chronister, K. M. (2005). Self-efficacy and vocational out-come expectations for adolescents of lower socioeconomic status: A pilot study. *Journal of Career Assessment*, 13, 40-58.
- Bacanlı, H. (1999). *Sosyal Beceri Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bacanlı, F., & Sürücü, M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin kariyer gelişimleri ile ebeveyn bağlanmaları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9, 679- 700.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, 191-215.
- Bandura, A. (1982). Self-Efficacy Mechanism in Human Agency. *American Psychologist*.37, 122-147.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1989), "Human agencyin social cognitive theory", *American Psychologist*, 44, 9, 1175-1184.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman. Bayram, D. (1999). *Bir Grup Gençte Ruhsal Belirti ile Sosyal Destek İlişkisi*. Yayınlanmış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barutçu, E., Serinkan, C., (2006). Pamukkale Üniversitesi Öğrencilerinin Kariyer Planları Otonomi Kişilik Özelliklerine İlişkin Bir Araştırma. Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi , 318.

Betz, N. E., & Hackett, G. (1981). The relationship of career-related self efficacy expectations to perceived career options in college women and men. *Journal of Counseling Psychology*, 28, 399–410.

Betz, N. E. ve Hackett, G. (1983). The relationship of mathematics self-efficacy expectations to the selection of science-based college majors. *Journal of Vocational Behavior*. 23, 329-345.

Betz, N. E. ve Hackett, G. (1986). Applications of self-efficacy to understanding career choice behavior. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 4, 279-289.

Betz, N. E. (1992). Counseling uses of career self-efficacy theory. *Career Development Quarterly*, 41, 22-26.

Betz, N. E. & Luzzo, D. A. (1996). Career assessment and the career decision-making self-efficacy scale. *Journal of Career Assessment*, 4, 413-428.

Betz, N. E., Klein, K. L., & Taylor, K. M. (1996). Evaluation of a short-form of career decision making self-efficacy scale. *Journal of Career Assessment*, 4, 47-57.

Betz, N., & Voyten, K. K. (1997). Efficacy and outcome expectation influence career exploration. *Career Development Quarterly*, 46, 197-189.

Betz, N. E. (2000). Self-efficacy theory as a basis for career assessment. *Journal of Career Assessment*, 8, 205-222.

- Betz, N. E. (2004). Contributions of self-efficacy theory to career counseling: A personal perspective. *The Career Development Quarterly*, 52, 340-353.
- Bozgeyikli, H. (2008). Mesleki Grup Rehberliğinin ilköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Meslek Kararı Verme Yetkinlik Düzeylerine Etkisi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 36-57.
- Bozgeyikli, H., Eroğlu, S.E., & Hamurcu, H. (2008) Career Decision Making Self Efficacy, Career Maturity and Socioeconomic Status with Turkish Youth. Paris International Conference on Education, Economy ve Society, Novotel Paris Tour Eiffel, 17-19 July 2008.
- Bozgeyikli, H., Bacanlı, F., & Doğan, H. (2009). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin Mesleki karar verme yetkinliklerinin yordayıcılarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 125-136.
- Budak, B. (1999). *Lise Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek Düzeyi ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyüköze Kavas, A. (2011). *Sosyal bilişsel kariyer kuramına dayalı bir kariyer kararsızlığı modelinin üniversite öğrencilerinde sınanması*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara.
- Büyüköztürk, ğ. (2004). *Veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A.
- Campbell, N. K., & Hackett G. (1986). The effects of mathematics task performance on math self- efficacy and task interests. *Journal of Vocational Behavior*, 1, 149-162.
- Constantine, M. G., Wallace, B. C., & Kindaichi, M. M. (2005). Examining contextual factors in the career decision status of African American adolescents. *Journal of Career Assessment*, 13, 307-319.
- Creed, P., Patton, W., & Bartrum, D. (2002). Multidimensional properties of the Lot-R: Effects of optimism and pessimism on career and well-being related variables in adolescents. *Journal of Career Assessment*, 10(1), 42-61.

- Creed, P. A., Patton, W., & Bartrum, D. (2004). Internal and external barriers cognitive style, and the career development variables of focus and indecision. *Journal of Career Development, 30*, 277-294.
- Creed, P., Patton, W., & Prideaux L. A. (2006). Causal relationship between career Indecision and career decision-making self-efficacy: A Longitudinal crosslagged analysis. *Journal of Career Development, 33*, 47-65.
- Çağdaş, A & Seçer, Z. (2004). *Anne-Baba Eğitimi*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Çakır, M.A. (2003). *Bir mesleki grup rehberliği programının lise öğrencilerinin mesleki kararsızlık düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dülger, Ö. (2009). *Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek İle Karar Verme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Garrison, R.C., & Garrison, K. C. (1983). Ergenliğin anlamı ve tanımı (U. Öner; Çev.). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 16* (1), 87-97.
- Gati, I. (1996). *Computer-assisted career counseling: Challenges and prospects*. In Savickas, M. L. and Walsh, B. W. (Eds.) *Handbook of career counseling theory and practice (pp. 169-190)*. Palo Alto, CA: Davies-Black Publishing.
- Gottfredson, L. S. (2002). Gottfredson's theory of circumscription, compromise, and selfcreation. In D. Brown & Associates (Eds). *Career choice and development* (4th ed.). Bensenville, IL: Scholastic Testing Service.
- Güçray, S. (1998). Bazı Kişisel Değişkenler, Algılanan Sosyal Destek ve Atılganlığın Karar Verme Stilleri ile İlişkisi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 9*, 7-16.
- Hackett, G., & Betz, N. E. (1981). A self-efficacy approach to the career development of women. *Journal of Vocational Behavior, 18*, 326-339.
- Hackett, G., & Campbell, N. K. (1987). Task self-efficacy and task interest as a function of performance on a gender neutral task. *Journal of Vocational Behavior, 30*, 203-215.

- Hackett, G., & Betz, N. E. (1989). An exploration of the mathematics self efficacy,/mathematics performance correspondence. *Journal of Research in Mathematics Education*, 20, 261-273.
- Hackett, G., Betz, N. E., O'Hallorn, M. S., & Romac, D. S. (1990). Effects of verbal and mathematics task performance on task and career self-efficacy and interest. *Journal of Counseling Psychology*. 37, 169-177
- Hackett, G., & Betz, N. E. (1991). *Self-efficacy expectations in the career choices of college students*. For D. Schunk & J. Meese (Eds.), *Student perceptions in the classroom: Causes and consequences*. Erlbaum (pp. 229-246).
- Hackett, G., & Lent, R. W. (1992). *Theoretical advances and current inquiry in career psychology*. New York: Wiley.
- Hackett, G. (1995). *Self-efficacy in career choice and development*. In A. Bandura (Ed.), *Self-Efficacy in Changing Societies* (232-258). New York: Cambridge University Press.
- Hackett, G., & Byars, A. M. (1996). Social cognitive theory and the career development of African American women. *The Career Development Quarterly*. 44, 322- 340.
- Hargrove, B. K., Creagh, M. G., & Burgess, B.L.(2002). Family interaction pattern a predictors of vocational identity and career decision-making self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior*, 61 (2), 185-201.
- Hargrove, B.K. Inman, A. G., & Crane, R. L.(2005). Family interaction patterns, career planning attitudes, and vocational identity of high school adolescents *Journal of Career Development*, Vol. 31(4).
- Hartung, P. J., Lewis, D. M., May, K., & Niles, S. G.(2002) Family interaction patterns and college student career development. *Journal of Career Assessment*, 10(1), 78 90.
- Hartung, P. J., Porfeli, E. J., & Vondracek, F. W. (2005). Child vocational development: A review and reconsideration. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 385-419.
- İlgar, R. (2003). Çevreden Gelen Uyarıların Eğitime Etkisi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Fakültesi Dergisi*, (4) 2, 39-44.
- İşık, E. (2010). *Sosyal Bilişsel Kariyer Teorisi Temelli Bir Grup Müdahalesinin Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Kararı Yetkinlik ve Mesleki Sonuç Beklenti Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- İşık, E. (2013). Mesleki Sonuç Beklentisinin Yordayıcıları Olarak Algılanan Sosyal Destek ve Denetim Odağı. *Kuram. Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*.13 (3), 1419 1430.

- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (17.basım). Ankara: Nobel.
- Kıran-Esen, B. ve Aktuğ, T. (2007), “Ergenlerde Akran Baskısı ve Benlik Saygısının İncelenmesi”, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 33, s.13- 23.
- Kleiman, T., Gati, I., Peterson, G., Sampson, J., Reardon, R., & Lenz, J. (2004). Dysfunctional thinking and difficulties in career decision making. *Journal of Career Assessment*, 12, 312-331.
- Koyuncu, A. (2015). *Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisinin Yordayıcıları Olarak Kaygı ve Öznel İyi Oluş*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mevlana Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Köksal, A. (2003). *Ergenlerde duygusal zeka ve karar verme stratejileri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kush, K., & Cochran, L. (1993). Enhancing a sense of agency through career planning. *Journal of Counseling Psychology*, 40, 434-439.
- Kuzgun, Y. (2003). *Meslek Rehberliği ve Danışmanlığa Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Larson, L.M., Heppner, P.P., Ham. T., & Dugan. K. (1988). Investigating multiple subtypes of career indecision through cluster analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 35, (4) 439-446.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Larkin, K. C. (1984). Relations of self-efficacy expectations to academic achievement and persistence. *Journal of Counseling Psychology*. 31, 356-362.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Larkin, K. C. (1987). Comparison of three theoretically derived variables in predicting career and academic behavior: Self-efficacy, interests congruence, and consequences thinking. *Journal of Counseling Psychology*. 34, 293- 298.

- Lent, W. R., & Hackett, G. (1987). Career self-efficacy: Empirical status and future directions. (Monografil). *Journal of Vocational Behavior*, 30, 347-382.
- Lent, R. W., Larkin, K. C., & Brown, S. D. (1989). Relation of self-efficacy to inventoried vocational interests. *Journal of Vocational Behavior*, 34, 279-288.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social Cognitive theory of career and academic interest, choice, and Performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45, 79-122.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1996). *Career development from a Social cognitive perspective*. In D. Brown L. Brooks, & Associates (Eds.), *Career choice and development (3rd ed., pp. 373-421)*. San Francisco:
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (2000). Contextual supports and barriers to career choice: A social cognitive analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 47, 36-49.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (2002). *Social cognitive career theory*. In D. Brown & Associates (Eds.), *Career choice and development (4th ed., pp. 255-311)*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Lent, R. W., Brown, S. D., Nota, L., & Soresi, S. (2003). Testing social cognitive interest and choice hypotheses across Holland types in Italian high school students. *Journal of Vocational Behavior*, 62, 101-11.
- Lent, R. W., Brown, S. D., Schmidt, J., Brenner, B., Lyons, H., & Treistman, D. (2003). Relation of contextual supports and barriers to choice behavior in engineering majors: Test of alternative social cognitive models. *Journal of Counseling Psychology*, 50, 458-465.
- Lent, R. W. (2005). A social cognitive view of career development and counseling. In S.D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career development and counseling: Putting theory and research to work* (pp. 101-127). Hoboken, NJ: Wiley.
- Lent, R. W., & Brown, S. D. (2006). On conceptualizing and assessing social cognitive constructs in career research: A measurement guide. *Journal of Career Assessment*, 14, 12-35.
- Lent, R. W., Lopez, F. G., & Bieschke, K. J. (1993). Predicting mathematics-related academic choice and success: Test of an expanded social cognitive modal. *Journal of Vocational Behavior*, 42, 223-236.
- Lopez, F. G., Lent, R. W., Brown, S. D., & Gore, P. A. (1997). Role social-cognitive expectations in school students' mathematics-related interest and performance. *Journal of Counseling Psychology*, 44, 44-52.

- Metheny, J., & McWhirter, E. H. (in press). Contributions of social status and family support to college students' career decision self-efficacy and outcome expectation. *Journal of Career Assessment*. doi: 10.1177/1069072712475164.
- Metheny, J., McWhirter, E. H., & O'Neil, M. E. (2008). Measuring perceived teacher support and its influence on adolescent career development. *Journal of Career Assessment*, 16, 218-237.
- Niles, S. G., Erford, B. T., Hunt, B., & Watts, R. H. Jr. (1997). Decision-making style and career development in college students. *Journal of College Student Development*, 38(5), 479-488.
- O'Brien, V., Martinez-Pons, M., & Kopala, M. (1999). Mathematics Self-efficacy, ethnic identity, gender, and career interests related to mathematics and science. *Journal of Educational Research*, 92(4), 231-236.
- O'Brien, K. M., Friedman, S. C., Tipton, L. C., & Linn, S. G. (2000). Attachment, separation, and women's vocational development: A longitudinal analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 47, 301-315.
- Özen, Y. (2001a). *Yarına Kalmak Adına Sorumluluk Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Öztemel, K. (2012). Kariyer kararsızlığı ile mesleki karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı arasındaki ilişkiler. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 459-477.
- Özyürek, R. (1995a). Kız ve erkek on Birinci Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Yetkinlik Beklentisi, Kariyer Seçenekleri Zenginliği, Akademik Performans ve Yetenekleri Arasındaki ilişkiler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2(17), 19-32.
- Özyürek, R. (1995b). *Fen bilimleri alanını seçen öğrencilerin kariyer yetkinlik beklentisi ile kariyer seçenekleri zenginliği ve üniversiteye giriş sınavlarındaki performansları arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Özyürek, R. (2011). Sosyal Bilişsel Yaklaşımlar. Binnur Yeşilyaprak (Editör) *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Plummer, D. (2001). *Helping Children to Build Self-esteem: A Photocopiable Activities Book*. London: Kingsley, J. Publishers.

- Sauermann, H. (2005). Vocational choice: A decision making perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 273-303.
- Schultheiss, D. E. P, Kress, H. M., Manzi, A. J., & Glasscock, J. M. J. (2001). Relational influences in career development: A qualitative inquiry. *Counseling Psychologist*, 29, 216-239.
- Schultheiss, D. E. P., Palma, T. V., Predragovich, K. S., & Glasscock, J. M. J. (2002). Relational influences on career paths: Siblings in context. *Journal of Counseling Psychology*, 49, 302-310.
- Sürücü, M. (2005). *Lise öğrencilerinin mesleki olgunlukları ve algıladıkları sosyal destekleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, E. (2006). *Ortaöğretim rehberlik çalışmalarının üniversitedeki alan seçimine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Şeker, G. (2013). *Lise öğrencilerinde meslek kararı verme yetkinliği ve kariyer denetim odağının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Taylor, K. M., & Betz, N. E. (1983). Applications of self-efficacy theory to the understanding and treatment of career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 22, 63-81.
- Ünüvar, A. (2003). *Çok Yönlü Algılanan Sosyal Desteğin 15-18 Yaş Arası Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisine ve Benlik Saygısına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Walsh, W. B. (2004). Vocational psychology and personality. In B. Schneider & D.B.Smith (Eds.), *Personality and organizations* (pp. 141-161). Mahwah Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Yazgan İnanç, B., Bilgin ,M. ve Kılıç Atıcı , M. (2004), *Gelişim Psikolojisi, Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (1.Baskı) Adana: Nobel Kitabevi.

Yeşilyaprak, B. (2013).21.Yüzyılda Eğitimde Rehberlik Hizmetleri (Gelişimsel Yaklaşım). (21.Basım).Ankara: Nobel Yayınları.

Yıldırım, İ. (1998). Akademik başarı düzeyleri farklı olan lise öğrencilerinin sosyal destek düzeyleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (9), 33-38.

EKLER

8.1. EK-1:

Kariye Kararı Yetkinlik Beklentisi Kısa Formu

8.1. EK-1:

Kariye Kararı Yetkinlik Beklentisi Kısa Formu

Aşağıda kariyer kararlarına ilişkin çeşitli görevler yer almaktadır. Lütfen her bir ifadeyi okuyun ve her bir görevi yerine getirmede **kendinize ne ölçüde güvendiğinizi** aşağıdaki 5 aralıklı ölçek üzerinde işaretleyiniz. Katkılarınız için hepimize teşekkürler.

1-----2-----3-----4-----5

Hiç

Çok Az

Çok

Güvenmiyorum

Güvenmiyorum

Güveniyorum

Güveniyorum

Güveniyorum

1. İlginizi çeken işlerle ilgili bilgi toplamak için interneti kullanabilme	1	2	3	4	5
2. İlgilendiğiniz alanda kendinize bir bölüm seçebilme	1	2	3	4	5
3. Önünüzdeki 5 yıla ilişkin hedeflerinizle ilgili bir plan yapabilme	1	2	3	4	5
4. Seçtiğiniz alanda akademik sorunlar yaşarsanız atmanız gereken adımları belirleyebilme	1	2	3	4	5
5. Yeteneklerinizi doğru bir şekilde değerlendirebilme	1	2	3	4	5
6. İleride icra etmeyi düşündüğünüz mesleklerden birini seçerek karar verebilme	1	2	3	4	5
7. Seçtiğiniz bölümün eğitimini başarılı bir şekilde tamamlamak için ihtiyacınız olan adımları belirleyebilme	1	2	3	4	5
8. Bazen başarısızlık ve ümitsizlik yaşarsanız bile bölümünüzde ya da kariyer hedefinizde ısrarla çalışmaya devam edebilme	1	2	3	4	5
9. İdealinizdeki işin ne olabileceğini belirleyebilme	1	2	3	4	5
10. Önümüzdeki 10 yıl içerisinde bir meslekte olabilecek değişimlerle ilgili bilgi edinebilme	1	2	3	4	5
11. Tercih ettiğiniz yaşam stiline uygun bir kariyer seçebilme	1	2	3	4	5

12. İyi bir özgeçmiş hazırlayabilme	1	2	3	4	5
13. Seçtiğiniz bölüm sizi tatmin etmezse bölüm değişikliği yapabileme	1	2	3	4	5
14. Bir işte en çok neye değer verdiğinizde karar verebilme	1	2	3	4	5
15. Bir iş yapan insanların ortalama kazançlarını öğrenebilme	1	2	3	4	5
16. Mesleki kariyeriniz konusunda bir karar verme ve bir daha bunun hakkında doğru muydum, yanlış mıydı diye düşünmeme	1	2	3	4	5
17. Girdiğiniz iş sizi tatmin etmezse iş değişikliği yapabileme	1	2	3	4	5
18. Mesleki kariyer hedefleriniz için nelerden vazgeçmeye hazır olduğunuzun ya da hazır olmadığınızın farkında olabilme	1	2	3	4	5
19. İlgilediğiniz alanda su anda çalışsan biriyle konuşma	1	2	3	4	5
20. İlgilerinize uygun bir bölüm ya da kariyer seçebilme	1	2	3	4	5
21. Mesleki kariyer alternatiflerinizle ilgili iş bulabileceğiniz kurumları belirleyebilme	1	2	3	4	5
22. Yaşamak istediğiniz yaşam stilini belirleyebilme	1	2	3	4	5
23. Mezuniyet sonrası yüksek lisans, doktora ya da uzmanlık eğitimi alabileceğiniz okullar hakkında bilgi toplayabilme	1	2	3	4	5
24. Başarılı bir iş görüşmesi gerçekleştirebilme	1	2	3	4	5
25. Seçtiğiniz bölüm ya da kariyerde başarılı olamazsanız alternatif bir bölüm ya da kariyer belirleyebilme	1	2	3	4	5

8.2. EK-2:

ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ (ASDÖ-R)

ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ (ASDÖ-R)
Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM

AİLEM	Bana Uygun	Kismen	Bana Uygun Değil
1. Bana gerçekten güvenir	()	(✓)	()
2. Sorunlarımı çözmeme yardım eder	()	(✓)	()
3. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler	()	(✓)	()
4. Bana gerçekten değer verir	()	(✓)	()
5. Bana doğru tavsiyelerde bulunur	()	(✓)	()
6. Doğru kararlar vermeme yardım eder	()	(✓)	()
7. Davranışlarımı takdir eder	()	(✓)	()
8. İlgili duyduğum şeyleri yapmama yardım eder	()	(✓)	()
9. Hatalarımı nazikçe düzeltir	()	(✓)	()
10. Beni gerçekten anlar	()	(✓)	()
11. Bana, aile gelirimize göre yeterince harçlık verir	()	(✓)	()
12. İyi ve kötü günlerimde yanımda olur	()	(✓)	()
13. Geleceğimle ilgili planlar yapmamda bana yardım eder	()	(✓)	()
14. Üstün, güçlü yanlarımı vurgular	()	(✓)	()
15. İyi ve kötü yönlerimle beni sever	()	(✓)	()
16. Başarılı olmam için bana destek olur	()	(✓)	()
17. Zaman ayırıp sıkıntılarımı gerçekten dinlemez	()	(✓)	()
18. Arkadaşlarımla ilişkilerimin güçlenmesini destekler	()	(✓)	()
19. Sosyal etkinliklere katılmama destekler	()	(✓)	()
20. Başarılarımı takdir eder	()	(✓)	()

ARKADAŞLARIM	Bana Uygun	Kismen	Bana Uygun Değil
21. Bana gerçekten güvenir	()	(✓)	()
22. İhtiyaç duyduğumda beni gerçekten dinler	()	(✓)	()
23. Sorunlarımı çözmeme yardım eder	()	(✓)	()
24. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler	()	(✓)	()
25. Bana gerçekten değer verir	()	(✓)	()
26. Doğru kararlar vermeme yardım eder	()	(✓)	()
27. Hata yaptığımda bile beni kabul eder	()	(✓)	()
28. Hatalarımı düzeltmeme yardım eder	()	(✓)	()
29. Beni gerçekten anlamaz	()	(✓)	()
30. Gerektiğinde harçlığını benimle paylaşır	()	(✓)	()
31. Derslerle ilgili bilgilerini benimle paylaşır	()	(✓)	()

32. İyi ve kötü günlerimde yanımda olur	()	(X)	()
33. Bir şeye sinirlendiğimde beni yatıştırır	(✓)	()	()

ÖĞRETMENLERİM	Bana Uygun	Kismen	Bana Uygun Değil
34. Amaç, ilgi ve yeteneklerim konusunda benimle konuşur	()	(X)	()
35. Bana gerçekten güvenir	()	(✓)	()
36. Sorunlarımı çözmeme yardım eder	()	(✓)	()
37. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler	(✓)	()	()
38. Bana gerçekten değer verir	(✓)	()	()
39. Bana doğru tavsiyelerde bulunur	()	(✓)	()
40. Doğru kararlar vermeme yardım eder	()	(✓)	()
41. Hatalarımı nazikçe düzeltir	()	(✓)	()
42. Beni gerçekten anlar	(✓)	()	()
43. Üstün, güçlü yanlarımı vurgular	(✓)	()	()
44. Zaman ayırıp sıkıntılarımı gerçekten dinlemez	()	(✓)	()
45. Arkadaşlarımla ilişkilerimin güçlenmesini destekler	()	(✓)	()
46. Sosyal etkinliklere katılmamı teşvik eder	()	(✓)	()
47. Çok çalıştığım ya da başarılı olduğum zaman beni över	()	(✓)	()
48. Duygu, düşünce ve inançlarıma saygı duyar	()	(✓)	()
49. Derslerde sorularıma içtenlikle cevap verir	()	(✓)	()
50. Bana karşı genellikle adil davranır	()	(✓)	()

Not: Kırmızı renkle yazılmış maddeler "tersine çevrilmiş" maddeleri belirtmektedir.

ÖZGEÇMİŞ

Sena ÖZCAN

ADRES: Şeyh Sadrettin Mah. M. Faik Sok.

M. Faik Apt. K:3/7 Meram/KONYA

TELEFON: 0 505 8648824

E-MAIL:senaozcan88@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU :

- 2014.....:** **Mevlana Üniversitesi, KONYA**
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans
- 2012 – 2013:** **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, BURDUR**
Pedagojik Formasyon
- 2006 – 2010:** **Ege Üniversitesi, İZMİR**
Psikoloji Bölümü
- 2002 – 2006:** **Türk Eğitim Vakfı Anadolu Lisesi, DENİZLİ**
Ortaöğrenim
- 1999 - 2002:** **Hürriyet İlköğretim Okulu, DENİZLİ**
İlköğretim
- 1997 – 1999:** **Özel Servergazi İlköğretim Okulu, DENİZLİ**
İlköğretim
- 1994 – 1997:** **Hürriyet İlköğretim Okulu, KALE/DENİZLİ**
İlköğretim

KİŞİSEL YETERLİLİKLER

Yabancı Diller : İngilizce(orta seviyede)

YDS: 61,25

Bilgisayar Bilgisi :

Microsoft Windows XP Professional: Çok İyi Düzeyde

Microsoft Windows Vista: İyi Düzeyde

Microsoft Office Word 2003: Çok İyi Düzeyde

Microsoft Office Excel 2003: İyi Düzeyde

Microsoft Office PowerPoint 2003: Çok İyi Düzeyde

SPSS 13.0,17.0,19.0: İyi Düzeyde

İŞ TECRÜBELERİ

09/2013-.....: Milli Eğitim Bakanlığı

Karatay Belediyesi İmam Hatip Lisesi / KONYA

Psikoloji Öğretmeni

02/2011-06/2012: Kids College Kreş ve Gündüz Bakımevi / ANTALYA

Psikolog/Sorumlu Müdür

03/2010-01/2011: Çilek Yuva Gündüz Bakımevi / ANTALYA

Psikolog/Sorumlu müdür

